

Så arbetar vi med skydd av natur

Rapporter om natur och miljö | Rapport nr 2017:17

Så arbetar vi med skydd av natur

Titel: Så arbetar vi med skydd av natur

Rapportnummer: 2017:17

ISSN: 1653-7041

Huvudförfattare: Ingrid Thomasson

Redaktör: Magnus Martinsson

Projektgrupp: Ingrid Thomasson, Magnus Martinsson, Cecilia Nygren, Sixten Johansson,
Sebastian Bolander.

Foto omslagsbild: Uppstaig i Gammelgarn. Foto: Magnus Martinsson

Foton sista sidan: Nipsippa och apollofjäril. Foto: Magnus Martinsson

Övriga foton: Länsstyrelsen

Kartbilder: © Lantmäteriet © Länsstyrelsen

Utgiven av: Länsstyrelsen i Gotlands län

Tryckår: 2017

Tryckeri: Länsstyrelsen i Gotlands län, Visby.

Rapporten finns att hämta i PDF-format på Länsstyrelsens webbplats:

www.lansstyrelsen.se/gotland

Innehåll

1	Inledning	9
2	Introduktion.....	10
3	Varför behövs natur?	11
3.1	Bevarande av biologisk mångfald.....	11
3.2	Ekosystemtjänster.....	11
3.3	Folkhälsa och friluftsliv.....	12
3.4	Människors efterfrågan.....	12
3.5	Resiliens.....	12
4	Varför behövs områdesskydd	13
5	Arbetet med skyddad natur	15
5.1	Hur mycket skyddad natur finns?.....	15
5.2	Når vi någonsin målet?	16
5.3	Hur sköts områdena som skyddats?	17
5.4	Länsstyrelsens, Skogsstyrelsens och kommunens arbete med områdesskydd.....	18
5.5	Ett ärendes gång vid länsstyrelsens bildande av ett nytt naturreservat	20
5.6	Natur- och kulturmiljö	21
6	Var planeras framtida skyddade områden?.....	22
6.1	Naturmiljöer som prioriteras.....	22
6.1.1	Skog.....	22
6.1.2	Marina områden.....	25
6.1.3	Våtmarker.....	26
6.1.4	Sjöar och vattendrag.....	28
6.1.5	Värdefulla områden för friluftslivet.....	30
6.1.6	Övriga bevarandevärda naturmiljöer.....	30
6.2	Praktiska prioriteringar.....	31
6.2.1	Skyddsarbete i befintliga Natura 2000-områden.....	31
6.2.2	Inkomna förfrågningar från markägare eller allmänhet.....	33
6.2.3	Fastigheter till salu	33
6.2.4	Skyddsvärda områden där naturvärdena riskerar att försämrats.....	34
6.2.5	Markägare med hög andel nyckelbiotoper	35
6.2.6	Brand.....	35

6.2.7	Markägares frivilliga ansvar för bevarande.....	36
6.2.8	Nationalparksarbete.....	36
7	Översyn av befintliga skyddade områden	37
7.1	Naturresevat som saknar fullgott skydd eller har olämpliga föreskrifter.....	37
7.2	Naturresevat där nuvarande beslut och skötselplan motverkar områdets natur- och/eller friluftsvärden.....	38
8	Förslag till nya Natura 2000-områden.....	39
9	Delaktighet och samverkan	40
9.1	Kommunikation och dialog om områdesskydd	40
9.1.1	Länsstyrelsens webbplats.....	40
9.1.2	Dokumentet "Så arbetar vi med skydd av natur"	41
9.1.3	Dialog och kommunikation i det dagliga arbetet.....	41
9.2	Samverkan.....	42
9.2.1	Myndighetssamverkan	42
9.2.2	Extern samverkan	43
9.3	Jämställdhet	44
10	Naturvärdesinventering och kunskapsuppbyggnad	45
10.1	Inventering av värdefull natur.....	45
10.2	Forskning och kunskapssammanställning.....	46
11	Källor.....	47

Bilaga 1	Målsättningar och strategier som styr arbetet med områdesskydd	48
Internationella konventioner och mål		48
Agenda 2030 – FN:s mål för en hållbar utveckling		48
Konventionen om biologisk mångfald		48
EU:s strategi för biologisk mångfald fram till 2020		49
Nationella mål och strategier för områdesskydd		50
Riksdagens miljömål		50
En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster		52
Mål för friluftslivspolitik		53
Regeringens regleringsbrev		53
Nationell och regional strategi för formellt skydd av skog		54
Myrskyddsplan för Sverige		54
Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer		55
Handlingsplan för marint områdesskydd		56
Nationalparksplan för Sverige		56
Regional handlingsplan för klimatanpassning Gotlands län		57
Strategi för skyddade områden som en resurs för friluftslivet		57
Grön infrastruktur		57
Strategi för integrering av jämställdhet		58
 Bilaga 2	 Skyddad natur och skyddsformer på Gotland ..	 59
Nationalpark		59
Naturresevat		60
Biotopskydd		61
Det generella biotopskyddet		61
Skydd för en enskild biotop		62
Naturvårdsavtal		63
Nätverket Natura 2000		63
Strandskydd		65
Ramsarområden		66
Ramsarområdena i svensk lagstiftning		66
Djur- och växtskyddsområden		67
Naturminnen		67
Fridlysta växter och djur		68
Miljöersättningar inom jordbruket		68
Hushållningsbestämmelser och riksintresse		68
Skydd för landskapsbilden		69
Frivilliga avsättningar		70
 Bilaga 3	 Skyddsvärda naturmiljöer på Gotland	 71
Alvarmarker		71
Grusalvar		72
Vätar		72

Hällmarker.....	72
Sjöar och våtmarker.....	74
Kransalgssjöar.....	74
Agkärr.....	76
Rikkärr.....	76
Skogar.....	77
Lövängar.....	79
Strandängar.....	81
Sanddyner	82

*Biodiversity is life -
beautiful, precious and fragile*

1 Inledning

Den svartfläckiga blåvingen...

lägger mitt i sommaren sina pyttesmå ägg i blommorna av backtimjan. Ägget kläcks till en larv som växer och ömsar skinn allteftersom den blir större. Efter en tredje hudömsning lämnar den sent på eftermiddagen sin blomma för att få kontakt med en hedrödmyra eller tubrödmyra. Larven utsöndrar sekret och undersöks noggrant av myrorna. Larven blir godkänd som en av myrornas egna larver och bärs hem till myrornas koloni. Där genomgår larven sin utveckling under det att den livnär sig på myrägg. Larven övervintrar i boet och under följande försommar förpuppas larven och kläcks till färdig fjäril några veckor senare. Med ännu outvecklade vingar kryper fjärilen tidigt om morgonen ut ur boet och tar sig upp på ett grässtrå. Där pressar den ut kroppsvätska i vingarna och när de torkat beger sig fjärilen ut på sin första flygtur...

Svartgrön spindling...

är en vacker svamp med olivglänsande hatt som är ganska vanlig i gammelskogar på Gotland. Själva svampen är kortlivad men den har rottrådar, alltså mycel som kan bli mycket gamla. Mycelet har förbindelse med rötter till ett barrträd, där mycelet är en slags förlängning av granens egna rötter som hjälper trädet med vattenupptagningen. I ett märkligt samarbete mellan träd och svamp som kallas mykorrhiza förser svampen trädet med vatten medan svampen själv tar socker från trädet. Om livsmiljön i gammelskogen förändras genom en kalavverkning dör mycelet bort. Svampen kan bara leva i skogar som inte varit kalavverkade på lång tid, sannolikt flera hundra år...

Smedbock...

är en av Sveriges största skalbaggar och finns i Nordeuropa bara på norra Gotland. Skalbaggen svärmar varma sensommarnätter. Honan lägger äggen ett par centimeter in i sprickorna på solbelysta döda tallar. Larven utvecklas under minst fyra år djupt inne i veden. Inför förpuppningen har larven redan förberett ett stort ovalt utgångshål. En varm sommarnatt i juli eller augusti har insektens fortplantningscykel slutits och en ny generation smedbockar flyger över norra Gotlands trädklädda hedmarker...

Hur gör vi för att bevara dessa arter och alla andra cirka 15 000 arter som finns på Gotland? Senare tidens användning av mark och vatten har ställt oss inför stora utmaningar. Att naturen har ett stort egenvärde vet vi idag. Men under senare år har det blivit tydligt att en bred allmänhet idag efterfrågar natur. Vi blir också ideligen påmind om de många ekosystemtjänster naturen tillhandahåller åt oss människor.

2 Introduktion

Så arbetar vi med skydd av natur...

handlar om hur vi arbetar för att hejda utarmningen av arter, trygga en långsiktig tillgång på gammelskog, fågelrika strandängar och myllrande våtmarker. Arbetet med skydd av områden har alltid väckt frågor, tankar och känslor, både hos de människor som direkt berörs, till exempel markägare och närboende, och hos människor som indirekt blir berörda, till exempel genom det de läser i tidningen eller hör berättas om. Avsikten med den här rapporten är att belysa, besvara och informera om frågor som rör arbetet med skyddad natur. Vår förhoppning är att länsstyrelsens arbete ska upplevas som tydligt. Vi hoppas detta bidrar till förståelse för hur länsstyrelsen arbetar med att skydda områden. Vi vill även uppmuntra till en ökad delaktighet kring skyddandet av den gotländska naturen. Denna rapport beskriver länsstyrelsens arbete och mål med skydd av natur under perioden 2018–2020. År 2020 är valt med utgångspunkt från det nationella etappmålet för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden. Länsstyrelsen gör bedömningen att arbetet med skydd av områden kommer att behöva fortsätta även efter år 2020. I denna rapport finner du svar på bland annat:

- *Varför behöver vi skyddad natur?*
- *Hur mycket skyddad natur behöver vi och när har vi nått målet?*
- *Vad innebär det med ett skyddat område och vad får man göra där?*
- *Var planeras framtida skyddade områden?*

3 Varför behövs natur?

Människan klarar sig inte utan naturen. Vi är en del av den liksom den är en del av oss. Alla varelser i naturen är på ett eller annat sätt beroende av varandra i komplexa, men också sårbara system, så kallade ekosystem. Här redogörs för några grundläggande begrepp kring varför naturen behövs.

3.1 Bevarande av biologisk mångfald

Det finns uppskattningsvis mellan 5 och 100 miljoner olika arter av organismer på jorden. Av dessa är endast cirka 1,5 miljoner namngivna. Många känner vi alltså inte ens till. Den största artmångfalden finns hos insekterna. Ungefär 500 arter av djur och växter är akut hotade i Sverige. Flera av arterna lever i biotoper som tidigare varit vanliga, men som nu blivit alltmer sällsynta. Små detaljer i skötseln av dessa biotoprester kan vara avgörande för arternas överlevnad. Hur metoderna för brukandet av jord och skog är utformade har stor betydelse för många arters överlevnad. Att bevara den biologiska mångfalden innebär inte bara artskydd, utan även att värna om den genetiska mångfalden inom arterna. För att klara detta måste en rik variation av livsutrymmen finnas, liksom naturliga processer mellan organismerna och miljön. Även de domesticerade växt- och djurarterna utgör en viktig del av mångfalden vars utnyttjande vår framtida försörjning är helt beroende av.

3.2 Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är grunden för vår välfärd. Ändå tar vi dem ofta för givna. Genom att se och värdera ekosystemtjänster kan vi påverka vår framtida välfärd och livskvalitet, både kort- och långsiktigt. Ekosystemtjänster är de produkter och tjänster från naturens ekosystem som bidrar till vårt välbefinnande. Det handlar om vanliga produkter som spannmål, kaffebönor och träråvara samt tjänster som att rena vatten, reglera klimat och pollinera växter. Vi människor får nyttan antingen direkt, som när växter producerar syre, eller genom en insats, som när vi bedriver jordbruk som ger livsmedel. Genom att värdera ekosystemtjänster synliggör vi hur människans välbefinnande och välfärd är helt beroende av fungerande natur. Många värden reflekteras inte i marknadspriser vilket leder till att vi sällan beräknar värdena när vi fattar beslut. Till exempel kan den kyleffekt som vegetation har på omgivande luft inte köpas eller säljas på en marknad. När vi inte ser ekosystemens tjänster riskerar vi att omedvetet påverka dem negativt till den dag då vi märker att tjänsterna störs eller uteblir. Att värdera ekosystemtjänster är inget särintresse utan angår de flesta. Med hjälp av kunskap om ekosystemtjänster kan politiker, organisationer och individer fatta mer medvetna beslut som påverkar vår framtida livskvalitet i en positiv riktning. Vi människor påverkar ekosystemen radikalt, ibland positivt men dessvärre mest negativt för den biologiska mångfald som är en förutsättning för fortsatta leveranser av ekosystemtjänster. Ett intensivt nyttjande av vissa tjänster som livsmedelsproduktion och träråvara har bidragit till en ökad välfärd, men utvecklingen har ofta skett på bekostnad av andra tjänster som till exempel rening av dricksvatten eller fiskproduktion. Våra tidigare beslut och prioriteringar har förändrat ekosystemen så att deras långsiktiga förmåga att leverera olika ekosystemtjänster har minskat, liksom deras förmåga att motstå störningar bland annat från klimatförändringar.

Politiker och beslutsfattare har uppmärksammat vikten av de ekosystemtjänster naturen tillhandahåller och att de utgör ett viktigt skäl till de politiska mål om skydd av natur och biologisk mångfald som finns. Detta tydliggörs exempelvis i regeringens etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, i EU:s strategi för biologisk mångfald och i FN:s hållbarhetsmål.

3.3 Folkhälsa och friluftsliv

Tillgänglig natur är en förutsättning för att kunna bedriva ett aktivt friluftsliv. Friluftslivet ger hälsa, naturförståelse och regional utveckling. Många aktörer i samhället arbetar för att utveckla friluftslivet. Folkhälsa handlar om hälsotillståndet i befolkningen som helhet eller i grupper i befolkningen. En god folkhälsa innebär att så många som möjligt har en bra hälsa, fysiskt och psykiskt, och att hälsan är jämnt fördelad mellan olika grupper i samhället. Generellt sett så nyttjar kvinnor naturen mer för rekreation i vardagen än män, som istället nyttjar naturen mer till helgaktiviteter. Senare års forskning har visat att naturen förutom att vara en plats för rekreation och friluftsliv även har stor betydelse som plats för återhämtning.

3.4 Människors efterfrågan

En ökande mängd människor efterfrågar idag möjligheten att kunna vistas i oförstörd natur där det finns naturligt förekommande naturtyper och arter. Några av de miljöer människor mest uppskattar är hagmarker, skogar och strandmiljöer. Hela 81% av svenska folket tycker det är viktigt att skydda natur.

3.5 Resiliens

Resiliens ett mått på den hastighet med vilken ett ekosystem återgår till sitt föregående tillstånd efter att ha utsatts för en störning. Dessa störningar kan innefatta allt ifrån chock och stress till hur en skog återhämtar sig efter storm, bränder och föroreningar. Resiliens är idag en viktig del av det vidare begreppet hållbar utveckling. Biologisk mångfald är en förutsättning för ekosystemens resiliens eftersom det innebär en spridning av riskerna och större möjlighet till omorganisation efter en störning. Biologisk resiliens innebär bland annat att om en art utrotas kan dess utrymme i ekosystemet övertas av en annan art med liknande funktion. En minskad biologisk resiliens kan leda till en plötslig och oväntad ekologisk kollaps - en liten förändring i ett känsligt system kan vara tillräckligt för att nå bortom systemets tröskelnivå. En sådan förändring är ofta praktiskt taget irreversibel.

4 Varför behövs områdesskydd?

En lång rad arter i skogslandskapet och odlingslandskapet minskar i utbredning och antal. Senare decenniernas ändrade markanvändning är orsak till många av dessa arters oroväckande minskning. Gammelskogar erbjuder livsmiljöer som i vardagslandskapet blivit allt sällsyntare. Gamla träd, död ved och skog som brunnit är alla företeelser dit en lång rad arter har någon del av sin livsföring knuten.

Landskapet börjar närma sig en kritisk nivå, och har i vissa delar av Sverige redan uppnått den, med avseende på förlust av vissa naturmiljöer och naturliga ekosystem. I Sverige gäller detta i stor utsträckning skogen, där andelen gamla skogar med höga naturvärden minskar kontinuerligt. Trycket på att avverka gammal skog med höga naturvärden kommer troligtvis att fortsätta ända till dess att välskötta, virkesrika produktionsskogar växer in i avverkningsmogen ålder.

De marina miljöerna förändras i en idag okänd utsträckning genom tillförsel av näringsämnen och miljögifter och genom fysisk störning av botten och uttag av fisk. Den relativa kunskapsbristen och svårigheten med havet som en gemensam resurs utan enskilda ägare och förvaltare har gjort att arbetet med bevarande av marina ekosystem ligger långt efter arbetet med områdesskydd på land.

Odlingslandskapet, ett landskap som hyser en stor mångfald av arter och naturmiljöer, och som bidrar till viktiga ekosystemtjänster inom jordbruket, är också under förändring. Här hotas naturmiljöerna och arterna i stor utsträckning av bristande skötsel, vilket leder till igenväxning av ängar och hagmarker, samt av rationalisering i jordbruket, vilket leder till förlust av småskaliga naturmiljöer. Odlingslandskapets värden bevaras främst genom ett bevarande av ett livskraftigt svenskt jordbruk med hållbara brukningsmetoder och där skötsel av de naturliga, hävdade markerna är ekonomiskt lönsamt. Områdesskydd är därför sällan den enda långsiktiga lösningen i dessa naturmiljöer. Vården av odlingslandskapet upphör aldrig. Bevarandet av odlingslandskapet handlar om ständigt återkommande skötsel- och brukningsinsatser i form av exempelvis betesdrift, slåtter och höbärgning, hamling och åkerbruk.

Förutom ovan nämnda förändringar i landskapet finns på Gotland ett regionalt exploateringstryck på vissa naturmiljöer och naturliga ekosystem. Hällmarksområden har många gånger en stor potential för kalkbrytning, industriverksamhet, upplag och vindkraft. Sanddynområden och lövskogar är ofta attraktiva miljöer för etablering av bebyggelse. Skogar och hagmarker på bördig jord har stor potential att läggas om till bra åkermark. Gotland befinner sig även mitt i ett av våra mest känsliga och påfrestade marina ekosystem, Östersjön.

Eftersom förändringen av landskapet sker nu, och i en snabbare takt än någonsin tidigare, är det viktigt att samtidigt arbeta för att bevara naturmiljöer, naturliga ekosystem och biologisk mångfald i tillräcklig utsträckning, då dessa både har ett egenvärde i sig men också långsiktigt säkerställer människans och planetens välbefinnande. För att långsiktigt kunna skydda, vårda och utveckla dessa miljöer för framtida generationer och samtidigt

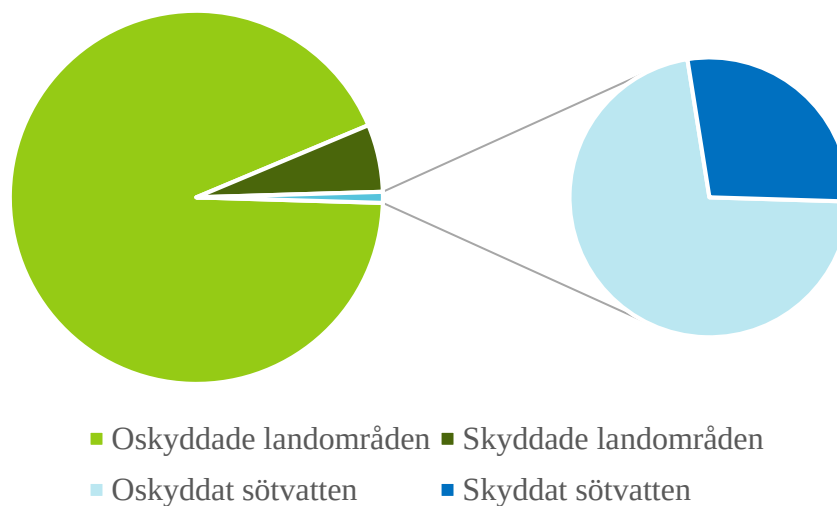
kunna erbjuda ersättning till markägare som många gånger går miste om mark i sin produktion, krävs bildande av nya skyddade områden.

När ett värdefullt område skyddas innebär det att föreskrifter införs som förbjuder åtgärder som kan skada naturvärdena. Om det ska bli möjligt att hejda förlusten av biologisk mångfald i Sveriges naturmiljöer är det angeläget att de mest värdefulla återstående naturområdena undantas från exploatering. Samtidigt kan ett skyddat område nyttjas på olika sätt. Det är ofta angeläget att bibehåll den markanvändning som bidragit till att skapa naturvärdena.

5 Arbetet med skyddad natur

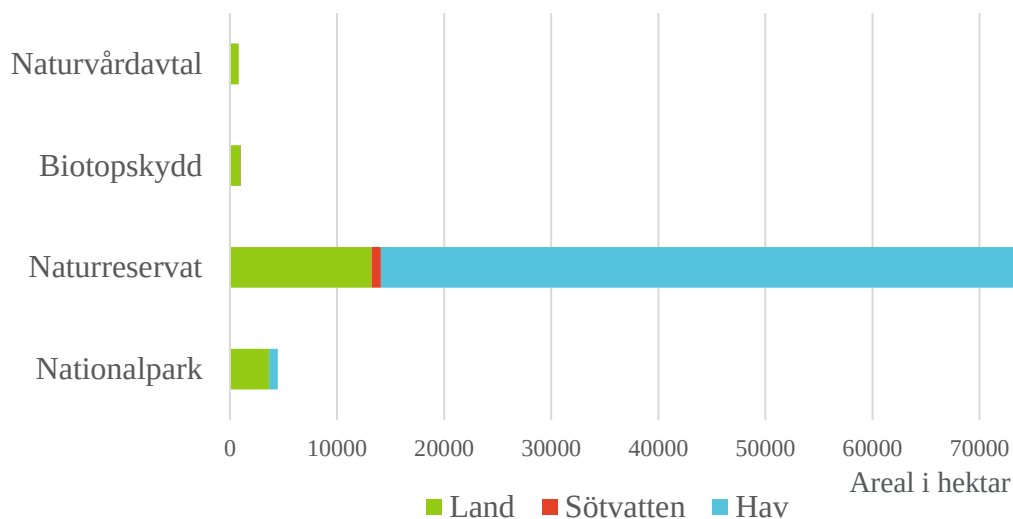
5.1 Hur mycket skyddad natur finns?

Andel skyddat land och sötvatten på Gotland

Totalt är 18 750 hektar landområden på Gotland formellt skyddade av Gotlands totala landareal på 317 612 hektar. Det innebär att uppemot 6 % av Gotlands yta har någon form av formellt skydd. Av Gotlands sötvattensareal om 3 044 hektar är 852 hektar eller 28 % formellt skyddade.

Areal av olika skyddsformer på Gotland

Skyddsformerna fördelar sig enligt följande: Naturvårdavtal täcker 827 hektar och biotopskydd 1014 hektar, och berör enbart landområden. Av naturreservatens totala yta på 73 146 hektar är hela 59 062 hektar havsområden, 13 233 hektar är landområden och 852 hektar är sötvatten. Vår enda nationalpark Gotska Sandön omfattar 3676 hektar landområden och 788 hektar hav.

Figurerna ovan visar hur formellt områdesskydd fördelar sig över land, sötvatten och hav. Utöver skyddsformerna ovan så är ytterligare 9 722 hektar land- och sötvattensmiljöer skyddade som Natura 2000 områden (utanför befintliga naturreservat, nationalpark, biotopskydd och naturvårdsavtal). Totalt med alla skyddsformer ovan och Natura 2000-områden är 29 324 ha land- och sötvattensområden skyddade, vilket motsvarar 9,2 procent av Gotlands totala yta.

5.2 När vi någonsin målet?

Ibland kan det kännas som om arbetet med att skydda natur inte kommer i mål. Uppdrag om skydd ges återkommande till de naturvårdande myndigheterna med utgångspunkt från nationella och internationella strategier och åtaganden. Det kan vara svårt att överblicka alla de olika mål som finns. I bilaga 1 ges en översikt av nationella och internationella överenskommelser och strategier som Sverige tillsammans med flera andra länder satt upp mål för bevarande av ekosystemtjänster och biologisk mångfald. Bland annat beskrivs FN:s globala hållbarhetsmål Agenda 2030, EU:s strategi för biologisk mångfald, riksdagens miljömål med flera. Många av de övergripande målen är ambitiösa och syftar till att lösa problem med förlust av arter och ekosystem på lång sikt. Det är dessa övergripande mål som kommuner, länsstyrelserna, Skogsstyrelsen och privata aktörer, genom sina uppdrag och åtaganden, förväntas bidra till.

Regeringens proposition En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster från 2014 tydliggör hur Sverige ska genomföra åtaganden inom konventionen för biologisk mångfald och EU:s naturvårdspolitik. Till år 2020 ska minst 20 procent av Sveriges land- och sötvattensområden samt 10 procent av Sveriges marina områden vara skyddade eller bevarade i någon form. Detta ska ske genom skydd eller annat bevarande av områden som har särskild betydelse för biologisk mångfald eller ekosystemtjänster. Bevarandet ska ske med ekologiskt representativa och väl förbundna system där reservat, andra effektiva områdesbaserade skyddsåtgärder eller miljöanpassat brukande ingår. År 2020 är också det år som det så kallade generationsmålet i riksdagens miljömål ska vara nått. I uppföljningen av miljömålen pekar tyvärr många av indikationerna på att Sverige inte klarar att skydda våtmarker, skogar, sjöar och marina miljöer i den takt som krävs för att uppnå målen. Utvärderingar får visa om nya etappmål behövs. Hur mycket natur som behöver skyddas på lång och kort sikt beror på flera faktorer. En viktig faktor är vilken kunskap vi har om de olika ekosystemen och dess arter. De mål som är satta idag baseras på dagens kunskap. Ju mer kunskap vi har om ett ekosystem och dess ingående arter och variationer, och ju mer vi förstår sambanden mellan olika funktioner i naturen, desto bättre prognoser kan vi göra om hur stor påfrestning de tål. Regeringens proposition pekar också på behovet av mer forskning om biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Ny kunskap kan leda till att mål behöver revideras eller att fokus läggs på nya åtgärder eller naturtyper. Ny forskning kan också leda till utveckling av nya metoder för restaurering av negativt påverkad natur och bättre kunskap om arters spridningsförmåga. Arters spridningsförmåga är viktig för deras överlevnad. Arter med sämre förmåga att förflytta sig eller sprida sina sporer eller fröer ställer större krav på att rätt livsmiljö finns inom rimligt avstånd för att arten ska kunna överleva på lång sikt. Ett exempel är grön sköldmossa som lever på stammar av multnande gran. Sporererna sprider sig endast någon meter, och behöver vid det tillfället landa på murken gran i rätt nedbrytningsstadium.

Ett annat exempel är skalbaggen sotsvart praktbagge som har en välutvecklad flygmuskulatur och kan sprida sig 20 km. Den sotsvarta praktbaggen lever på brandfält och behöver därför kontinuerlig tillförsel av bränd ved, men denna ved kan finnas inom ett mycket större landskapsavsnitt, jämfört med den gröna sköldmossan.

Stora sammanhängande områden har bättre förmåga att hålla biologisk mångfald över tid, än små fragmentiserade områden. Men vi behöver även arbeta med skydd av små områden för att inte tappa den biologiska mångfalden och de ekosystemtjänster som tillhandahålls av till exempel gotländska ängar och lövskogar. Dessa miljöer är i dagens landskap nästan alltid små, och många trädmiljöer befinner sig utanför den egentliga skogsmarken, i eller på gränsen till odlingslandskapet. Dessa miljöer ställer höga krav på samarbete mellan myndigheter, företag och enskilda som har inflytande över markanvändningen. Naturvärdena är ofta beroende av fortsatt traditionell skötsel eller hävd, samt ett visst behov av restaurering. Lövmiljöer och deras arter kan bevaras genom att arbeta med landskapsperspektivet, och se till att spridningskorridorer och tillräcklig mängd av tex äldre lövträd finns kvar, till exempel i alléer. I Sverige bygger naturvårdsarbetet på att många olika aktörer; myndigheter och företag, gör naturvårdsarbeten i samverkan så att de förstärker varandra. Ett exempel är i skogsmiljöer där Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket, länsstyrelser, kommuner, skogsföretag och privata skogsägare ansvarar för att långsiktigt skydda och bevara biologiskt värdefull skog och skog för rekreation och friluftsliv. Målet att öka arealen skyddad skogsmark fram till år 2020 vilar till största delen på skogsnäringen och privata skogsägare. Den andel som ska skyddas genom så kallade frivilliga avsättningar är större än den andel som förväntas skyddas formellt av stat och kommuner. För att få bästa effektivitet på frivilliga och formella skydd bör de så långt som möjligt planeras utifrån landskapsnivå. Här finns en svårighet i att från myndigheternas sida följa upp och planera efter de frivilliga avsättningarna av skyddsvärda skogsmark. Detta eftersom de frivilliga avsättningarna inte är offentliga. Det innebär också att det är svårare att följa upp om de nationella och internationella målen har nåtts. Om vi klarar av att nå målet att bevara ekosystem och biologisk mångfald beror på om vi lyckas inom alla sektorer och inom landskapets ramar att bevara tillräcklig (kritisk) mängd för att hindra utdöende av arter och utarmning av ekosystemen.

5.3 Hur sköts områdena som skyddats?

Gemensamt för alla naturskyddade områden är att det inte finns några generella bestämmelser för hur området ska skötas eller vad man får göra där, utan varje område har sina egna gällande föreskrifter. Behovet av reglering styrs av hur området ser ut och vilken skötsel som krävs för att natur- och friluftsvärdena ska bevaras på lång sikt. Till exempel kräver en ängsmark aktiv och årlig skötsel medan en gammal granskog inte har samma skötselbehov. På Gotland är nästan all natur mer eller mindre kulturpräglad och gynnas av en viss grad av skötsel, även om det i bland bara handlar om försiktig plockhuggning eller extensivt bete. Det avspeglar sig i de skötselplaner som skrivs idag, där det i de allra flesta fall tillåts skötsel i de skyddade områdena. Eftersom alla beslut, skötselplaner och avtal speglar den tid och det kunskapsläge som rådde när planen kom till, finns flera skötselplaner och beslut i gamla naturreservat, som behöver uppdateras och förnyas. Vanligtvis handlar det om att området behöver mer skötsel än vad beslutet och skötselplanen tillåter. Ibland kan det också handla om att införa striktare bestämmelser i ett naturreservat som till exempel tillåter rationellt skogsbruk. Alla skyddade områden har en utsedd officiell förvaltare som sköter området utifrån givna befogenheter. I ett naturvårdsavtal är tanken att markägaren själv tar ett stort eget ansvar för skötseln, dock med möjlighet till ersättning från myndigheten. I ett naturreservat har

vanligtvis länsstyrelsen ett stort ansvar för skötseln och det finns angivet i bestämmelserna vilka åtgärder länsstyrelsen får lov att genomföra i området. Länsstyrelsen får årligen ett ekonomiskt anslag för att sköta länets naturreservat och andra skyddade områden som ligger under länsstyrelsens ansvar. Om det finns vilja och intresse är det vanligt att markägaren själv sköter området, med möjlighet till ersättning från länsstyrelsen. I andra fall har länsstyrelsen upphandlat entreprenörer över ön som genomför naturvårdsåtgärder i form av röjning, stängsling, plockhuggning, mm. Länsstyrelsen har även avtal med många djurhållare vars djur betar i naturreservaten, samt med lokala föreningar och entreprenörer som sköter slåttarna i de skyddade ängarna.

Utöver naturvårdande åtgärder så är en viktig del av skötseln i de skyddade områdena att de görs tillgängliga för allmänheten. Samhällets medborgare ska kunna uppleva och njuta av länets mest spektakulära naturområden, både för rekreation och för folkbildning. Därmed inte sagt att alla naturreservat måste vara lättillgängliga. Många naturreservat lämpar sig inte för friluftsliv av ett eller annat skäl och i dessa kanske det inte görs andra åtgärder för tillgänglighet än skyltning. De allra flesta naturreservat har enklare tillgänglighetsanordningar, såsom en mindre parkeringsplats, en informationsskylt, ett bänkbord och en stätta eller stig in i reservatet. Sedan finns det några reservat, spridda över ön, där länsstyrelsen satsar extra mycket på tillgänglighet. Dessa naturreservat är tänkta att lämpa sig för en bred målgrupp, inklusive personer med funktionsvariationer. Information om naturreservaten på Gotland finns på länsstyrelsens webbplats, www.lansstyrelsen.se/gotland. Utvalda besöksvänliga naturreservat finns även i en utflyktsguide som länsstyrelsen tagit fram. Alla skyddade områden i Sverige finns samlade på webbplatsen <http://skyddadnatur.naturvardsverket.se>.

5.4 Länsstyrelsens, Skogsstyrelsens och kommunens (Region Gotlands) arbete med områdesskydd

Både länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och Region Gotland har befogenhet att arbeta med naturskydd och i arbetet finns både likheter och skillnader. På Gotland är det främst länsstyrelsen och Skogsstyrelsen som arbetar med att bilda skyddade områden. En stor likhet mellan länsstyrelsen och Skogsstyrelsen är att myndigheterna jobbar utifrån samma strategi (både nationell och regional) för formellt skydd av skog. Det innebär att myndigheterna gör samma bedömning av vilka skogar som är prioriterade för skydd och arbetar för att skydda dessa. Oavsett om det är länsstyrelsen, Skogsstyrelsen eller Region Gotland som bildar det skyddade området utgår samma ersättning till markägaren för motsvarande områdesskydd i samma mark. Det innebär till exempel att ett naturvårdsavtal ger lika mycket i ersättning oavsett om markägaren tecknar det med länsstyrelsen eller Skogsstyrelsen. På samma sätt ger ett biotopskydd beslutat av Skogsstyrelsen lika mycket ersättning som ett naturreservat beslutat av länsstyrelsen eller Region Gotland, på samma mark. En förutsättning för ett gemensamt arbetssätt är en nära samverkan med återkommande avstämningar och kalibreringar för att bibehålla gemensamma bedömningsgrunder och för att förenkla för markägare. I ett ärende om områdesskydd har markägaren alltid möjlighet att vända sig till både länsstyrelsen och Skogsstyrelsen. Utifrån vilken skyddsform som markägaren föredrar och som är lämplig för marken går det i en gemensam dialog att bestämma vilken myndighet som bör hantera ärendet. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen har en viktig roll att informera om de olika skyddsformerna.

Översikt över myndigheternas arbete med skydd av natur

	Länsstyrelsen	Skogsstyrelsen	Region Gotland/kommun
Var?	Länsstyrelsen kan arbeta med områdesskydd i alla naturmiljöer	Skogsstyrelsen kan arbeta med områdesskydd i skogsmark	Kommunen kan arbeta med områdesskydd i alla naturmiljöer, dock vanligtvis i tätortsnära områden värdefulla för friluftslivet.
Vilka skyddsformer?	Länsstyrelsen har möjlighet att arbeta med alla de områdesskyddsformer som beskrivs i rapportens huvuddel; nationalpark, naturreservat, biotopskydd, naturvårdsavtal och naturminne.	Skogsstyrelsen kan arbeta med områdesskyddsformerna biotopskydd och naturvårdsavtal.	Kommunen har möjlighet att arbeta med områdesskyddsformerna naturreservat, biotopskydd och naturminne, av de som beskrivs i rapportens huvuddel. De är också involverade i arbetet med nationalparker.
I vilka miljöer?	Länsstyrelsen kan bilda biotopskydd i utvalda naturmiljöer inom odlingslandskapet, ras- och bergbranter samt i limniska och marina miljöer	Skogsstyrelsen kan bilda biotopskydd i utvalda miljöer inom främst skogsmark, men även i viss utsträckning i limniska miljöer, våtmarker samt ras- och bergbranter.	Kommunen kan bilda biotopskydd i alla de naturmiljöer som länsstyrelsen och skogsstyrelsen tillsammans kan arbeta i.
Hur?	Länsstyrelsen nyttjar upphandlade aktörer att värdera, förhandla om och märka upp det skyddade området.	Skogsstyrelsen utför själva både värdering av, förhandling om och uppmärkning av det skyddade området.	Kommunen nyttjar upphandlade aktörer genom länsstyrelsens försorg (länsstyrelsens kontaktperson för kommunala områdesskydd)
Lagar	Länsstyrelsens arbete med skydd av natur styrs av miljöbalken	Skogsstyrelsens arbete med skydd av natur styrs av miljöbalken och skogsvårdslagen	Kommunens arbete med skydd av natur styrs av miljöbalken och till viss del även av Plan- och bygglagen (PBL).

5.4 Ett ärendes gång på länsstyrelsens vid bildande av ett nytt naturreservat

Här beskrivs, lite förenklat, processen hur ett naturreservat bildas. Processen skiljer sig något vid bildande av biotopskydd och naturvårdsavtal, framför allt längre fram i processen.

- Ärendet väcks – till exempel genom att ett område uppmärksammas vid en inventering, en avverkningsanmälan i en skyddsvärd skog, en förfrågan från markägaren eller en skrivelse från allmänheten.
- Länsstyrelsen inventerar områdets naturvärden och avgör om det är prioriterat för naturskydd.
- En dialog inleds med markägaren där områdets naturvärden och framtida skötsel diskuteras. Lämplig skyddsform väljs (i detta fall naturreservat).
- Gräns för det blivande naturreservatet bestäms och övergripande inriktning för skötseln tas fram i samråd med markägaren.
- Området godkänns för naturskydd av Naturvårdsverket.
- En värdering utförs av en av Naturvårdsverket upphandlad värderingsfirma för att avgöra vilken ersättning markägaren är berättigad till för det planerade reservatet. Värderingen utgår från det intrång i pågående markanvändning som reservatet innebär. Värderingen utförs enligt ortsprismetoden.
- Om markägaren vill ha hjälp att granska värderingen, eller i övrigt vill ha en utomstående part som för hens talan i förhandlingen om naturreservat, har markägaren rätt till ett ombud på statens bekostnad.
- Ett avtal om ersättning för naturreservatet tas fram av en av Naturvårdsverket upphandlad fastighetsrättslig konsult. Antingen träffas en överenskommelse om intrångsersättning mellan länsstyrelsen och markägaren eller så väljer markägaren att sälja marken till Naturvårdsverket och ett köpeavtal upprättas.
- Ett förslag till beslut och skötselplan tas fram av länsstyrelsen i samråd med markägaren och eventuella övriga intressenter. Förslaget till beslut och skötselplan skickas sedan på remiss till olika intressenter, till exempel markägare, nyttjanderättshavare och olika intresseföreningar.
- Länsstyrelsen fattar beslut om reservat. Beslutet kungörs i ortstidningarna och kan överklagas inom tre veckor.
- Det bildade naturreservatet mäts in i fält och gränserna märks ut med den vita snöflingan. Skyltar om reservatet sätts upp vid naturliga ingångar. Naturreservatet läggs ut på länsstyrelsens hemsida.
- Det bildade naturreservatet förvaltas nu av länsstyrelsen (vanligtvis), i dialog med markägaren och utifrån beslut och skötselplan.
- Med jämna mellanrum följs reservatets naturvärden upp av länsstyrelsen. Resultatet av uppföljningen visar om den nuvarande förvaltningen är ändamålsenlig, eller om skötseln (och då ofta beslut och skötselplan) behöver ändras.

5.6 Natur- och kulturmiljö

På Gotland har de flesta skyddade naturområden kulturpräglade naturmiljöer, som kräver skötsel i olika utsträckning för att bevaras och utvecklas. Skötseln gynnar därmed både områdets natur- och kulturvärden.

Även skötsel av enskilda fornlämningar ingår vanligtvis i ett naturskyddat område, trots att de inte hyser höga naturvärden i sig. Fornlämningar och kulturspår bidrar till upplevelsen av det skyddade området och många naturreservat är även utpekade kulturbesöksplatser.”

En kulturmiljö, såsom fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar, kan aldrig ensamt utgöra ett syfte för att bilda ett naturskydd. Ett naturskydd kan däremot bildas i syfte att bevara en kulturpräglad naturmiljö med höga naturvärden knutna till just kulturprägel i markerna. Detta handlar dels om det biologiska kulturarvet; hamlade träd, betespräglad eller slåttergynnad flora, ett luckigt skogsbete med inslag av gläntor, grova solbelysta ekar, mm. Det handlar också om att bevara det immateriella kulturarvet; kunskap och traditioner som gått i arv i generationer och som ofta är knutna till skötseln av naturen, till exempel slåttern.

Fornlämningar och kulturmiljöer har andra skyddsformer, främst:

- *Kulturmiljölagen*, som säger att fornlämningar inte får skadas
- *Kulturresevat*, som skyddar värdefulla kulturmiljöer
- *Byggnadsminnen*, som skyddar enskilda byggnadsmiljöer

6 Var planeras framtida skyddade områden?

I detta kapitel beskrivs vilka naturtyper som är prioriterade för skydd och vilka praktiska prioriteringar som påverkar urvalet av områden. Vilka naturtyper som ska prioriteras för skydd framgår av de olika konventioner, mål och strategier som styr Sveriges och länsstyrelsens arbete med naturskydd. Dessa beskrivs utförligt i bilaga 1.

I kapitlet finns också ett antal mål för länsstyrelsens arbete under perioden 2018–2020. Länsstyrelsen bedömer att flera av målen kommer att bli svåra att nå under den utsatta tidsperioden, och att ett arbete även efter 2020 är nödvändigt.

6.1 Naturmiljöer som prioriteras

Olika naturmiljöer är olika högt prioriterade att skydda, beroende på vilka hot som finns och vilket ansvar Sverige har för dem. De olika naturmiljöerna som är aktuella för skydd prioriteras enligt följande ordning:

1. Högst prioritet

- Skog
- Marina miljöer

2. Hög prioritet

- Myrar
- Sjöar och vattendrag
- Värdefulla områden för friluftslivet

3. Lägre prioritet

- Övriga bevarandevärda naturmiljöer, exempelvis odlingslandskap och flygsanddyner

Nedan beskrivs de olika naturmiljöerna och hur länsstyrelsen arbetar med att skydda dem.

6.1.1 Skog

Skog är en av två naturmiljöer som länsstyrelsen ska prioritera att skydda enligt regleringsbrevet (en årlig skrivelse från regeringen med övergripande regler och riktlinjer för hur länsstyrelsen ska arbeta). Skydd av skog har varit prioriterat i länsstyrelsens regleringsbrev under flera år. Arbetet utgår från de nationella och regionala strategierna för formellt skydd av skog, samt regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden. Arealen formellt skyddad skog i Sverige ska öka med cirka 150 000 hektar nedanför fjällgränsen från 2012 fram till 2020. Räknat från och med 2016 återstår ca 90 000 ha.

För att få en praktisk genomförbarhet av etappmålet har Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen, i den år 2017 reviderade nationella strategin för formellt skydd av skog, fördelat ut arealer för genomförande till de olika länen. För Gotlands del sattes arealen till 4 300 ha. De länsvisa arealerna utgör inte egna målnivåer, utan det är den totala skyddsarealen inom etappmålet som kommer att ligga till grund för måluppfyllelsen.

Riktlinjerna i nationella strategin innebär i korthet att:

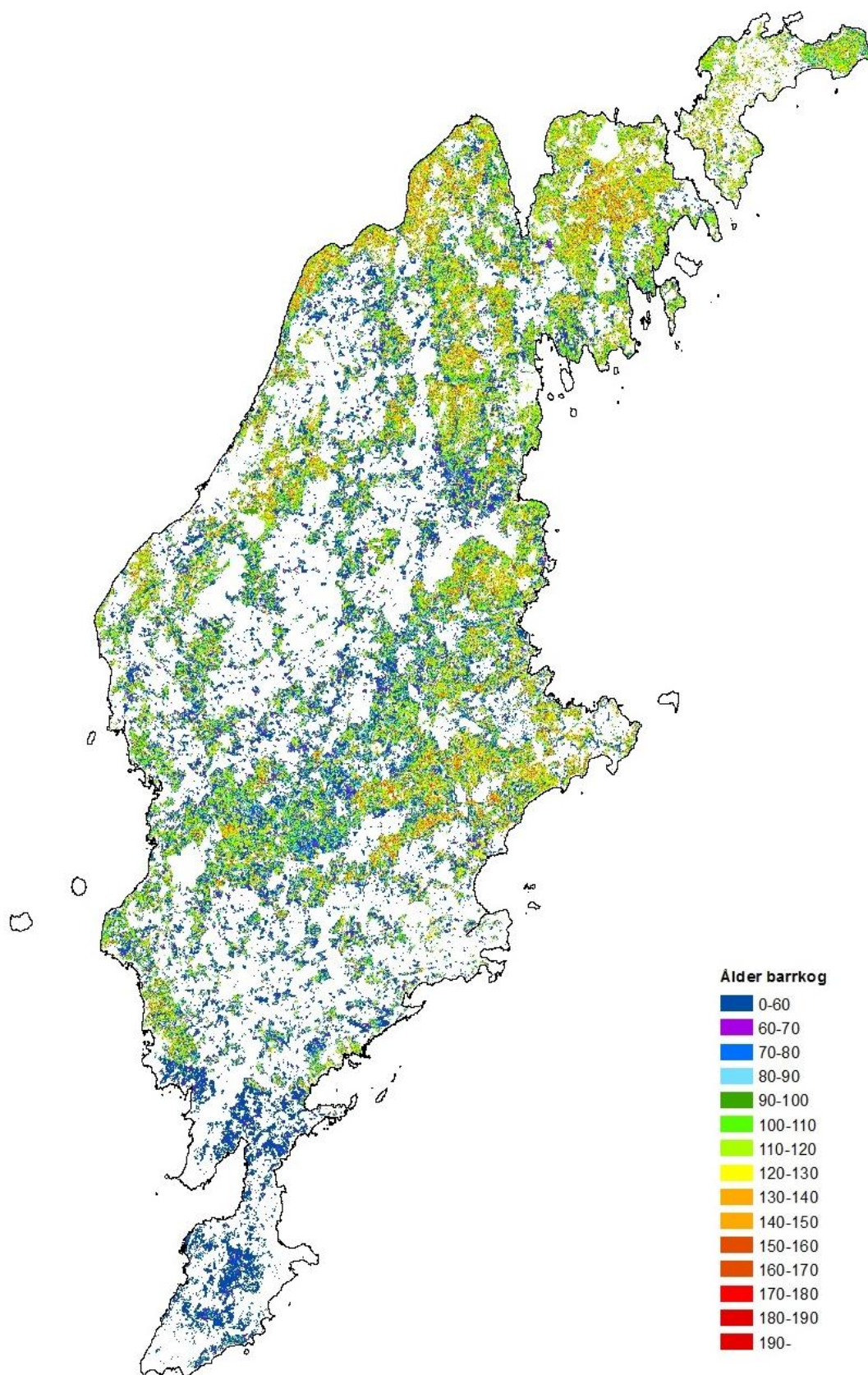
- Skogar med höga naturvärden (skogsbiologiska värdekärnor) skyddas först. Högst prioriteras de skogar som har höga naturvärden både i sig själva men också på landskapsnivå och som utgörs av en nationellt prioriterad skogstyp.
- Skyddsvärda skogar som ligger inom 500 meter från en tätort prioriteras högt.
- De skogar som har fler värden än bara skogliga, till exempel friluftsvärden eller ligger i anslutning till andra skyddsvärda naturmiljöer, prioriteras högt.

Det är länsstyrelsens och Skogsstyrelsens ansvar att identifiera de skogar som är prioriterade för skydd. Det görs med hjälp av olika naturinventeringar och underlag, till exempel nyckelbiotopsinventeringen. Redan idag finns god kännedom om skogar med höga naturvärden i länet. Underlaget uppdateras dock löpande när ny information tillkommer, vilket gör att det inte går att säga vilka skogar som kommer vara aktuella för skydd under den kommande perioden.

Det som dock är gemensamt för skogar med höga naturvärden är att de ofta har en hög ålder. Kartan nedan visar en översiktlig åldersfördelning över barrskogen på Gotland. Där det finns mycket gammal skog är det ofta intressant att bilda skyddade områden. Kartan kan därmed ge en översiktlig bild över var det kan vara mest intressant att bilda nya skyddade områden i barrskog.

Förutsatt att medel beviljas till länsstyrelsen kommer fler övergripande analyser och inventeringar kunna genomföras. Dessa tillsammans med Skogsstyrelsens nyckelbiotopsinventering kommer att ge ett ännu bättre underlag. En lättare översyn av den regionala strategin för skydd av skog kommer att påbörjas under 2018. Denna viktiga vägledningen är i allt väsentligt gällande, men behöver ses över för att harmoniera med den reviderade nationella strategin, och kompletteras med nya analyser över värdefulla landskapsavsnitt och så kallade värdeetrakter. Länsstyrelsen kommer under 2018–2020 också att arbeta med formellt skydd och ersättning till markägare i befintliga Natura 2000-områden.

Mål: att genomföra en översyn av den regionala strategin för skydd av skog, med utgångspunkt i den nyligen reviderade nationella strategin. Att fortsätta prioritera skydd av skog tills det nationella etappmålet är uppnått.

Röda och gula områden visar var på Gotland den äldre barrskogen finns.
© Lantmäteriet © Länsstyrelsen © SLU

6.1.2 Marina områden

Marina områden är den andra av de två naturmiljöer som länsstyrelsen ska prioritera att skydda enligt regleringsbrevet. Marina områden har varit prioriterat i regleringsbrevet sedan år 2014. Arbetet utgår från Havs- och vattenmyndighetens handlingsplan för marint områdesskydd och regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden.

Det innebär i korthet att:

- Kunskapsunderlaget om naturvärden i marina miljöer behöver öka väsentligt, för att kunna identifiera områden prioriterade för skydd.
- Det behöver tillkomma fler skyddade marina områden och skyddet i befintliga områden behöver stärkas. De marina områden som har särskild betydelse för biologisk mångfald eller ekosystemtjänster ska prioriteras för skydd. Det innebär att de skyddade områdena ska vara representativa (spegla olika naturmiljöer i havet), funktionella (hysa fungerande ekosystem) och ingå i ett nätverk av sammanhängande skyddade områden som har kontakt med varandra. Det innebär också att de ska ha lämpliga förvaltningsåtgärder som gör att de kan uppnå gynnsam bevarandestatus enligt EU:s art- och habitatdirektiv och god miljöstatus enligt havsmiljöförordningen.

Länsstyrelsen i Gotlands län har under tre år (2015–2017) inventerat marina områden utanför Gotlands kust för att identifiera områden prioriterade för skydd. Resultaten från 2015 och 2016 års inventeringar finns att läsa på länsstyrelserapporterna med serienummer 2017:5-11. Dessa finns att läsa på länsstyrelsens hemsida. En större inventeringsinsats planeras av Havs- och vattenmyndigheten och kommer inkludera både en mer övergripande undersökning av Egentliga Östersjön och en mer detaljerad undersökning av naturvärden, arters förekomst och utbredning samt naturtyper i Gotlands läns vatten. Resultatet kommer sedan att presenteras som ett omfattande kartunderlag på såväl regional nivå (havsbassänger) och länsnivå. Samtidigt arbetar länsstyrelsen med skydd av de områden som i tidigare inventeringar visat sig innehålla värdefulla bottenmiljöer.

Utifrån resultatet av ovan nämnda inventeringar kommer länsstyrelsen börja arbeta med marint områdesskydd i de mest skyddsvärda delarna av kusten. Hittills under etappmålsperioden har ett marint naturreservat beslutats om; Slite skärgård, med en havsyta av 5959 hektar. Beslutet är överklagat. Det Natura 2000-område för tumlare vid Hoburgs bank och Midsjöbankarna, som föreslogs av länsstyrelserna i juni 2016, beslutades med vissa ändringar av regeringen i december 2016. Genom beslutet tillkom ca 830 000 hektar marint vatten i nätverket Natura 2000, varav cirka 26 000 hektar kan klassas som Natura 2000-naturtyp. Därmed har ett stort steg tagits mot att nå etappmålet. I området finns även, förutom större delen av Östersjöns tumlare och artrika mjuk- och hårbottenar, ett rikt sjöfågelliv med bland annat alfågel, ejder och tobisgrisslor.

*Målet i Sverige 2012–2020 är att det formella skyddet av marina områden ska öka med **minst 570 000 hektar**.* Det framgår av regeringens etappmål. Det finns inga regionala arealmål i handlingsplanen.

Mål: prioritera skydd av marina områden tills det nationella etappmålet för skydd av marina områden är uppnått.

6.1.3 Våtmarker

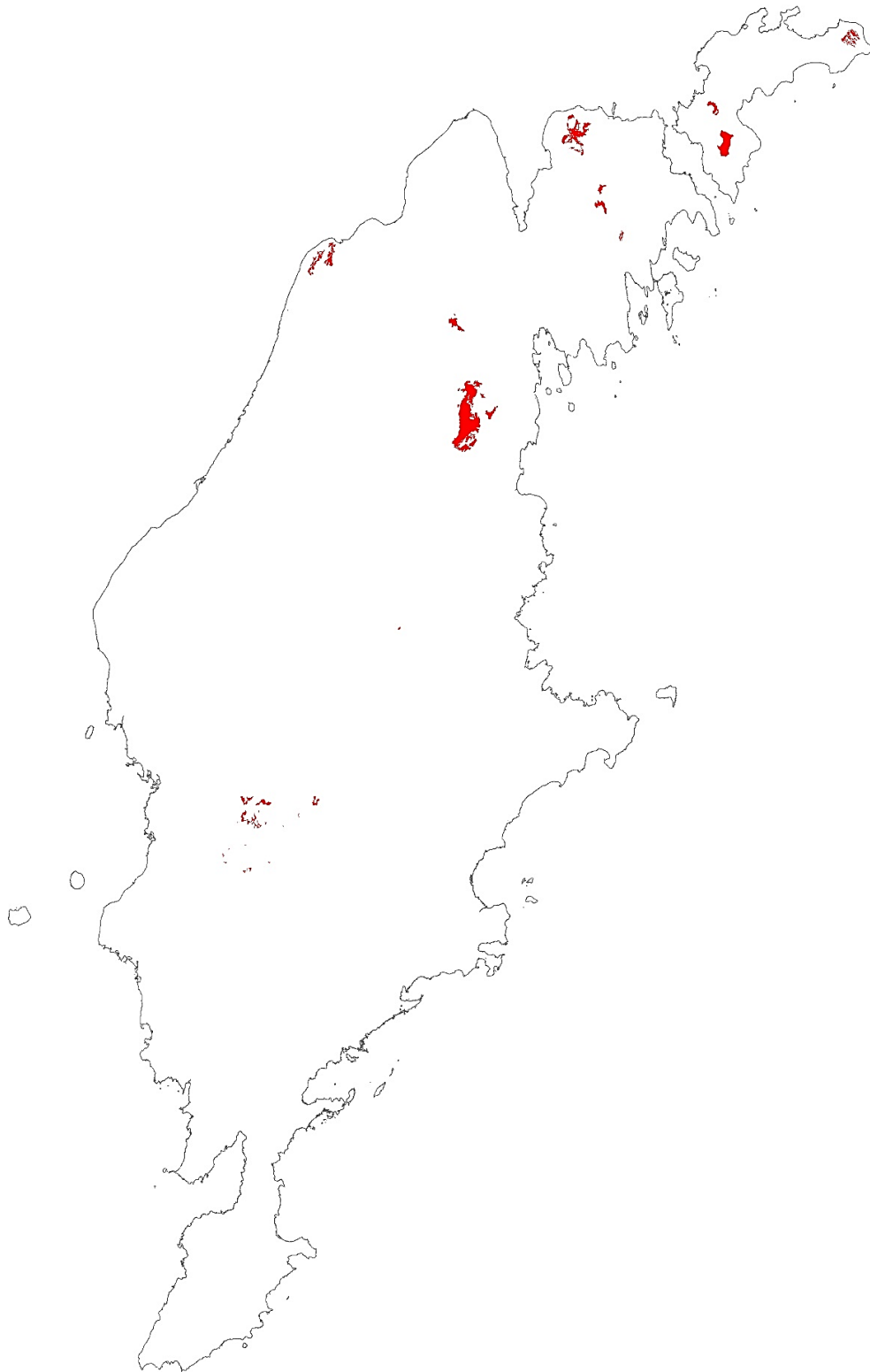
Enligt regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden ska det formella skyddet av våtmarker öka med cirka 210 000 hektar i Sverige fram till år 2020. Det ska ske genom att myrar med höga naturvärden som ingår i den nationella myrskyddsplanen (Myrskyddsplan för Sverige) skyddas.

Klimatförändringarna kommer på Gotland, enligt beräknade scenarier, att innebära en större sommartorka, med uttorkning av vattensystemen som följd. Gotland är ett starkt utdikad län och har en låg vattenhållande förmåga jämfört med hur det såg ut för 200 år sedan. I länsstyrelsens handlingsplan för klimatanpassning på Gotland ingår att öka Gotlands vattenhållande förmåga och vattensystemens motståndskraft gentemot ökande sommartorka. En viktig del av att skydda våtmarker är därför att ta ett helhetsgrepp på hydrologin och även återställa negativt påverkade delar av vattensystemet.

Det innebär i korthet att:

- Alla myrar som är utpekade i Myrskyddsplan för Sverige ska ha ett långsiktigt skydd (ca 1860 ha återstår att skydda på Gotland).
- Övriga våtmarker prioriteras främst om de ligger i anslutning till skyddsvärda skogar för att få synergieffekter med arbetet för skydd av skog.
- Ett helhetsgrepp tas i de våtmarksområden som ska skyddas för att kunna förbättra och återställa en naturlig hydrologi. Även våtmarker, eller före detta våtmarker, med låga naturvärden kan komma att ingå i ett naturskydd och därefter restaureras.

Mål: Att skydda cirka 1 860 hektar våtmarker på Gotland under åren 2018–2020.

Rödmarkerade områden visar myrar som ingår i Myrskyddsplan för Sverige och som ännu saknar ett långsiktigt formellt skydd. © Lantmäteriet © Länsstyrelsen

6.1.4 Sjöar och vattendrag

Enligt regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden ska det formella skyddet av sjöar och vattendrag öka med minst 12 000 hektar i Sverige.

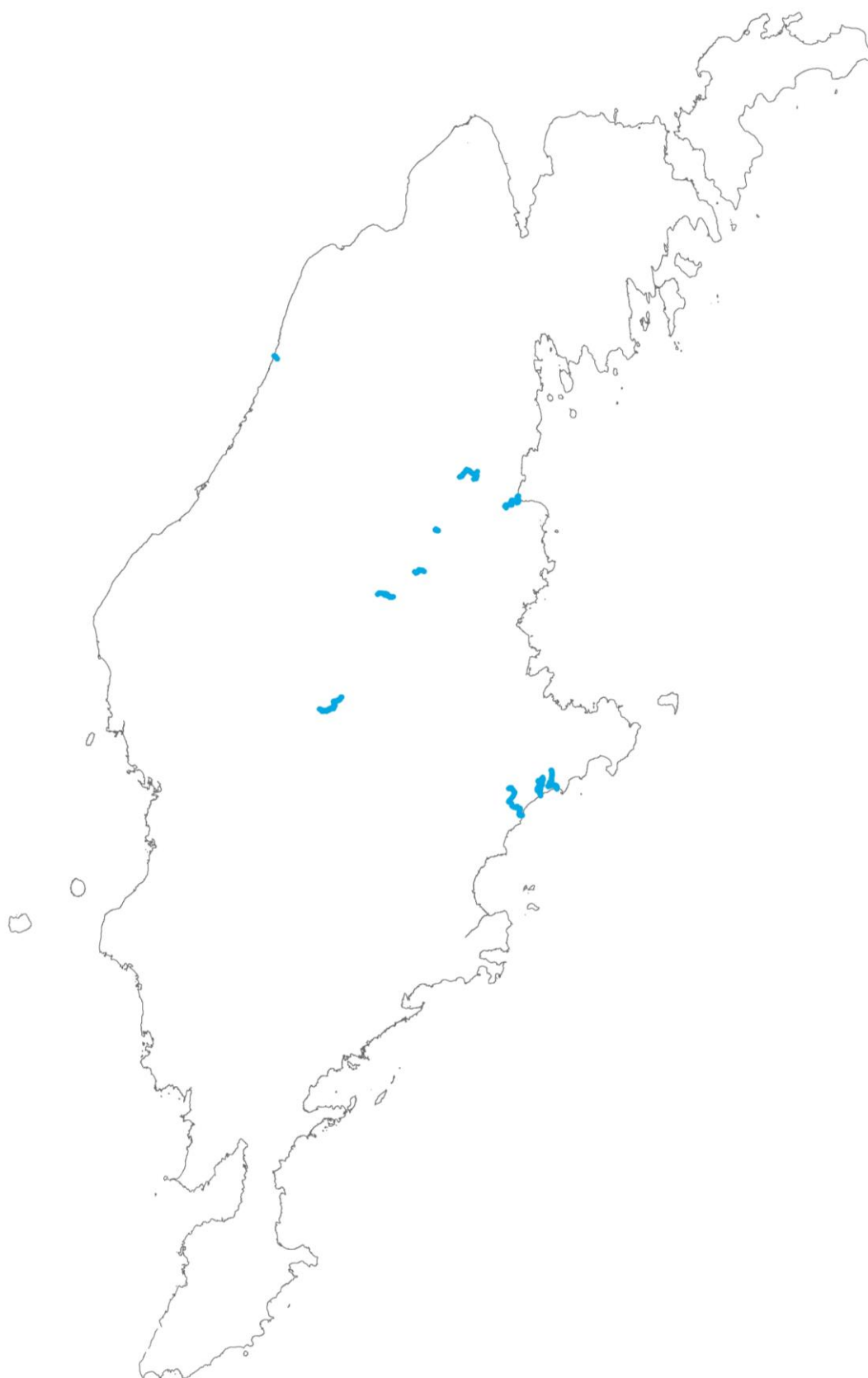
Arbetet utgår främst från Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer. I denna strategi har Naturvårdsverket sammanställt särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer som behöver ett långsiktigt skydd i eller i anslutning till sjöar och vattendrag. Aktuellt för naturskydd är främst de vatten som hyser höga naturvärden och rika fiskbestånd.

Utöver denna strategi har Länsstyrelsen i Gotlands län gjort en regional kartering av särskilt skyddsvärda vattendrag, varav ett urval är prioriterade för naturskydd.

Det innebär i korthet att:

- Alla sjöar och vattendrag som klassats som särskilt värdefulla natur- och fiskemiljöer i Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer ska ha ett långsiktigt skydd.
- Ett urval av de regionalt skyddsvärda vattendragen är prioriterade för skydd inom ramen för etappmålet.
- Övriga regionalt värdefulla vattendrag prioriteras för skydd om de ligger i anslutning till skyddsvärda skogar, för att få synergieffekter med arbetet inom skydd av skog.

Mål: Att skydda ytterligare 10 vattendrag på Gotland med en sammanlagd längd av 2,7 kilometer under åren 2018-2020.

Blå linjervisar vattendrag som är prioriterade för skydd inom etappmålet fram till år 2020.
© Lantmäteriet © Länsstyrelsen.

6.1.5 Värdefulla områden för friluftslivet

Enligt regeringens friluftspolitiska mål ska skyddade områden vara en resurs för friluftslivet.

Antalet skyddade områden där ett av huvudsyftena är att främja friluftsliv ska öka. Vid bildandet av nya skyddade områden ska det finnas föreskrifter och skötselplaner som är väl avvägda mellan naturskydd och främjande av friluftsliv.

Arbetet på Gotland följer länsstyrelsens Strategi och handlingsplan för skyddade områden som en resurs för friluftslivet 2017-2019.

Det innebär i korthet att:

- Checklistor eller rutin för kontroll mot de friluftspolitiska används vid reservatsbildning. De friluftspolitiska målen integreras i beslut och skötselplan i de fall där det är relevant.
- Även områden utanför själva kärnområdet för naturvärden, där det är möjligt och relevant, beaktas ur ett friluftsperspektiv vid bildande av reservat. Överväganden görs om reservatet ska utökas för att få med stora friluftsvärden.
- Områden lämpliga för naturreservat där huvudsyftet är friluftsliv inventeras under perioden 2018-2019
- Arbetet med att bilda ett naturreservat där ett av huvudsyftena är friluftsliv påbörjas senast 2018

6.1.6 Övriga naturmiljöer värda att bevara

Det finns fler naturmiljöer som är värda att bevara än de som prioriteras i regeringens etappmål för skydd av områden. Exempel på sådana naturmiljöer på Gotland är odlingslandskapet och flygsanddyner. Att de inte nämns specifikt i etappmålet betyder inte att de inte har ett högt bevarandevärde. Odlingslandskapet på Gotland, med dess ängar, betesmarker, alvarmarker och skogsbeten, hyser nationellt och i vissa fall även internationellt höga naturvärden som Gotland har ett stort bevarandeansvar för.

Det är dock inte alltid angeläget att skydda dessa marker med formellt naturskydd. Ett stort hot mot naturvärdena i dessa naturmiljöer är bristande hävd och skötsel och detta löses främst genom stimulering av ett livskraftigt jordbruk och en levande landsbygd. Det främsta redskapet idag för att uppnå skötsel av odlingslandskapets artrika naturmiljöer är EU:s miljöersättningar. Enskilda skötselåtgärder kan i vissa fall också finansieras av medel inom Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper.

Det finns dock fall där naturskydd i dessa naturmiljöer är berättigat. Följande marker prioriteras för skydd:

- Enskilda områden med för öns höga naturvärden och/eller sällsynta artförekomster (till exempel inom Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper) och som i dagsläget hotas av bristande eller felaktig skötsel eller av exploatering.
- Skyddsvärda områden som ingår i eller ansluter till en skoglig värdekärna som är prioriterad för skydd.

6.2 Praktiska prioriteringar

Utöver tydliga vägledningar om vilka naturmiljöer som ska skyddas finns det också praktiska faktorer som påverkar vilka marker som prioriteras för skydd. Nedan beskrivs de vanligaste orsakerna till att länsstyrelsen börjar arbeta med att skydda ett område. Här beskrivs också hur länsstyrelsen hanterar olika situationer.

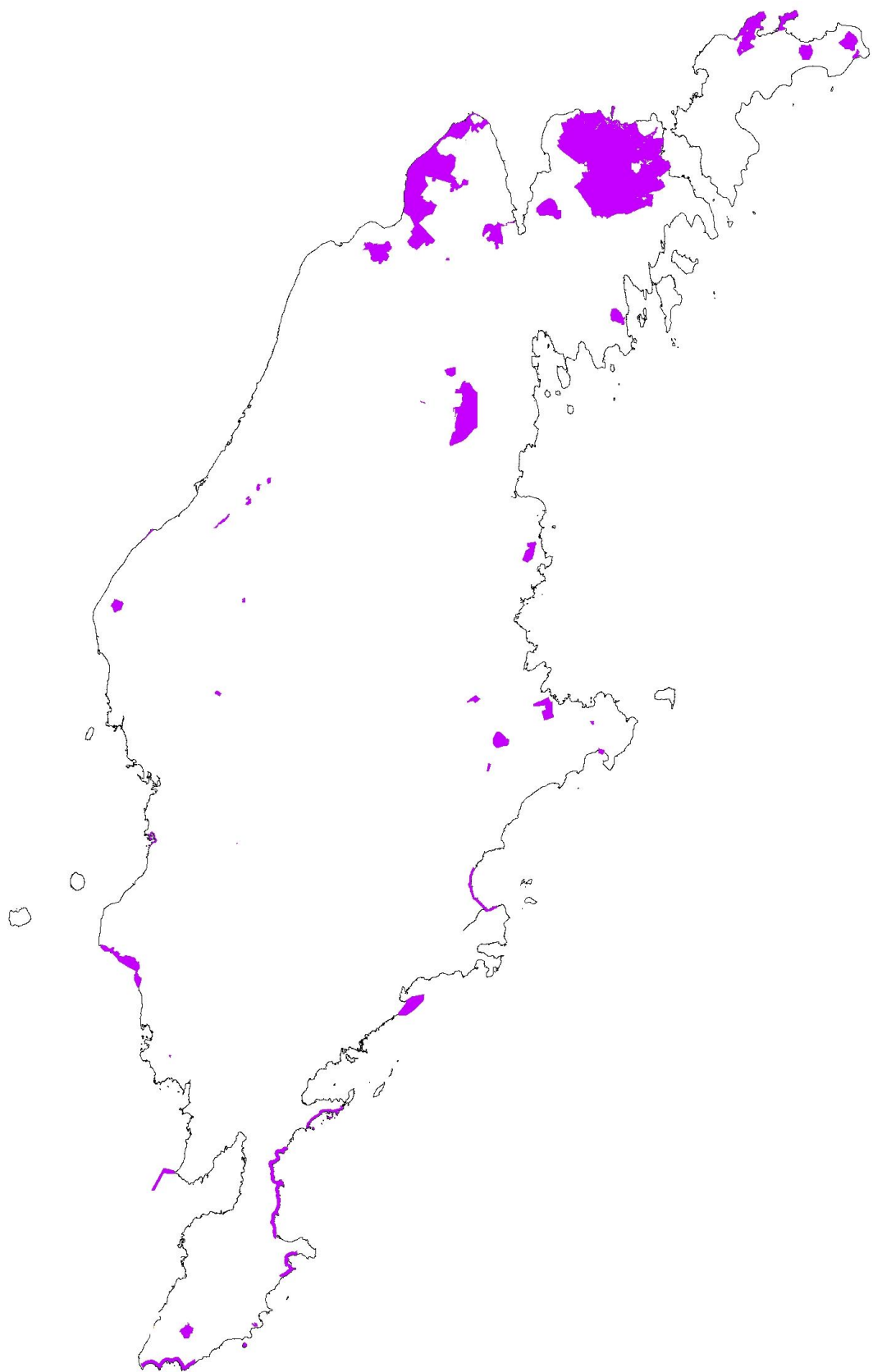
6.2.1 Skyddsarbete i befintliga Natura 2000-områden

Enligt 16§ i förordningen (1998:1252) om områdesskydd ska länsstyrelsen prioritera skyddsarbetet för Natura 2000-områdena. Länsstyrelsen ska, inom ramen för sina befogenheter och ansvarsområden, vidta de åtgärder som behövs eller är lämpliga för att bevara områdets naturvärden. Vad som är en lämplig bevarandeåtgärd i ett Natura 2000-område beror helt på vilka naturmiljöer och arter som finns i området, men främst rör det sig om någon form av avtal eller formellt naturskydd. Det är sällan ett alternativ med oreglerade, frivilliga avsättningar i ett Natura 2000-område.

Totalt 46 Natura 2000-områden på Gotland bedöms i dagsläget vara i behov av ytterligare bevarandeåtgärder, i hela eller delar av områdena. Dessa områden framgår av kartan nedan. Främst prioriteras:

- områden med stor areal skyddsvärd skog, då Natura 2000-bestämmelserna kan innebära en ekonomisk inskränkning för markägaren
- områden i stort behov av skötsel, där skötseln idag inte är tryggad
- områden där markägaren efterfrågar bevarandeåtgärder

Mål: Att under åren 2018–2020 göra ett aktivt skyddsarbete med uppsökande verksamhet i de Natura 2000-områden som bedöms vara i störst behov av formellt skydd.

Lila områden i kartan är de Natura 2000-områden som i dagsläget, helt eller delvis, bedöms vara i behov av ytterligare bevarandeåtgärder. © Lantmäteriet © Länsstyrelsen.

6.2.2 Inkomna förfrågningar från markägare eller allmänhet

När en markägare hör av sig till länsstyrelsen och vill ha naturskydd på sin mark, eller när en medborgare eller förening hör av sig med förslag på ett område som bör skyddas, gör länsstyrelsen först en bedömning av markens natur- och friluftsvärden och om den är prioriterad för naturskydd. Om fastigheten är liten kan natur- och friluftsvärdena i närområdet behöva utredas för att naturskyddet ska bli funktionellt. Om marken har så höga natur- och friluftsvärden att den är prioriterad för skydd påbörjar länsstyrelsen ett arbete för att skydda marken. Är det inte markägaren som har hört av sig påbörjas en dialog med markägaren. Om marken inte är prioriterad för skydd så avskrivs ärendet och den som inkom med förfrågan meddelas.

Mål: Länsstyrelsens målsättning är att inkomna förfrågningar om naturskydd ska behandlas inom sex månader och då antingen prioriteras (blir ett pågående ärende) eller avskrivas. Förfrågningar från markägare prioriteras, då markägars delaktighet i arbetet med naturskydd är en viktig fråga.

6.2.3 Fastigheter till salu

Att köpa fastigheter med höga naturvärden som är till salu på den öppna marknaden är ett effektivt sätt att skydda natur. Eftersom en försäljning ofta aktualiserar föryngringsavverkning är det också ett sätt att förebygga ett hot mot områdets naturvärden. Länsstyrelsen bevakar därför regelbundet skogsfastigheter till salu. Om det inte framgår av försäljningen att det finns höga naturvärden på fastigheten är det viktigt att länsstyrelsen informerar mäklaren så den nya markägaren (om annan än Naturvårdsverket) är medveten om detta.

Mål: Eftersträva köp av saluförda fastigheter prioriterade för skydd. Om sådan mark köpts av annan ska markägaren informeras om markens natur- och friluftsvärden och erbjudas naturskydd och rådgivning.

6.2.4 Skyddsvärda områden där naturvärdena riskerar att försämras

Allt som oftast kommer det in ärenden eller information till länsstyrelsen om åtgärder som riskerar att skada naturvärdena i skyddsvärda områden. Vanligtvis handlar det om avverkningsanmälningar från Skogsstyrelsen men det kan också röra sig om andra former av anmälningar, tillståndsansökningar eller samråd. Det kan också komma in information om att ett områdes naturvärden håller på att minska eller försvinna på grund av bristande eller felaktig skötsel.

Det är inte acceptabelt att skyddsvärda naturmiljöer skadas eller att deras naturvärden på annat sätt minskar eller försvinner. Då kommer Sverige inte kunna uppfylla sina internationella åtaganden för bevarande av naturmiljöer och biologisk mångfald. Detta ställningstagande överensstämmer med regeringens ambition kring skyddsvärda skogar som uttrycks i proposition 2014/15:1: ”Regeringen har en tydlig ambition att skyddsvärda skogar inte ska avverkas utan bevaras antingen genom formellt skydd eller frivilliga avsättningar. Stora ansträngningar bör göras av såväl staten som skogsbruket för att skyddsvärda skogar inte avverkas.” Denna ambition avspeglas i Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens gemensamma målbild; en nollvision om att inga skogsbiologiska värdekärnor ska skadas. Med värdekärna menas ett område som med avseende på bestånds-, struktur- och artdata bedömts ha stor betydelse för rödlistade arter, signalarter och andra skyddsvärda arter. Nyckelbiotoper och naturvärdesobjekt ingår normalt som en delmängd i begreppet värdekärna.

Framförallt ska länsstyrelsen arbeta förebyggande för att undvika att avverknings- och andra arbetsföretag skadar naturvärdena i skyddsvärda områden. För att uppnå det krävs god samverkan med markägare och andra aktörer. Det krävs också att det finns tillgång till uppdaterad information om värdefulla naturmiljöer för att markägare och andra aktörer ska ha möjlighet att ta sitt ansvar. Om naturvärdena i ett skyddsvärt område riskerar att försämrars inleds en dialog med markägaren, där länsstyrelsen informerar om områdets naturvärden och ser hur markägaren ställer sig till dem. Om det behövs för att förhindra skada på områdets naturvärden inleds ett ärende om naturskydd.

Mål:

- I ett område som har så höga natur- och friluftsvärden att det är prioriterat för skydd, ska dessa värden inte försämrars.
- Om naturvärdena i ett skyddsvärt område riskerar att försämrars inleds en dialog med markägaren.

6.2.5 Markägare med hög andel nyckelbiotoper

Eftersom naturskydd riktar sig mot de marker som har högst naturvärden påverkas olika markägare olika stort av behovet att bevara naturen. Det anses inte rimligt att en markägare med stor andel nyckelbiotoper (>5% av arealen) på sitt fastighetsinnehav på frivillig väg ska ta ansvar för att bevara dessa naturvärden utan ersättning. Av den anledningen har Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen målet att under perioden 2016-2020 skydda minst 12 000 hektar nyckelbiotoper i Sverige på nyckelbiotopsrika, små- och medelstora brukningsenheter.

Mål: Skogsstyrelsen och länsstyrelsen ska under perioden 2018-2020 erbjuda formellt områdesskydd till de markägare som har störst andel nyckelbiotop.

6.2.6 Brand

Klimatförändringarna kommer på Gotland, enligt beräknade scenarier, att innebära en större sommartorka, med ökad risk för bränder som följd. En skogsbrand kan innebära en stor ekonomisk förlust för markägaren.

Skogsbränder är dock en naturlig del av våra skogsekosystem. Innan bränder började bekämpas effektivt var de inte ett ovanligt inslag i landskapet. Bränder uppkommer naturligt genom till exempel blixtnedslag och självantändning i extrem torka, men människoskapade bränder har också varit vanligt fram till våra dagar. Kolmilor, tjärdalar och kalkugnar har bidragit till många bränder genom tiderna. Brand har även använts för att förbättra betet i skog och mark. Många växter och djur är beroende av bränder för sin överlevnad. Efter en brand, om förhållandena är gynnsamma, koloniserar brandområdet ganska snabbt av en stor mängd lättspridda arter som trivs i den varma, ljusöppna miljön där det ofta finns mycket död ved. Främst rör det sig om insekter och kärlväxter, men det finns både svampar, mossor och lavar som också trivs på det avbrända underlaget med tunn jord. Idag bekämpas de flesta bränder, vilket har gjort att många av de växter och djur som är beroende av brand har blivit sällsynta i landskapet.

Ett sätt att kunna få ersättning för sin skog efter en brand är att skogen skyddas. Naturskyddet kan antingen vara livslångt eller tidsbegränsat. Eftersom det ibland är svårt att säga på lång sikt hur ett område kommer utveckla sig efter en brand, kan ett tidsbegränsat skydd vara en bra lösning för både markägaren och staten.

Mål: Alla skogsbränder där mer än 2 hektar sammanhängande skog äldre än 30 år ingår, inventeras av länsstyrelsen eller Skogsstyrelsen, i dialog med markägaren, för att utreda om skogen är aktuell för naturskydd.

6.2.7 Markägares frivilliga ansvar för bevarande

Skyddsvärda naturområden, vars naturvärden löper låg risk att försämrats, eller där markägaren tar ett uttalat frivilligt ansvar för bevarandet av naturvärdena, kommer inte prioriteras för formellt naturskydd av länsstyrelsen. Frivilliga avsättningar inom skogsbruket (NO/NS-bestånd) och marker som ingår i EU:s miljöersättningar är två exempel där markägaren på eget initiativ bevarar markens höga naturvärden. Detta frivilliga ansvar från markägaren är en uttalat viktig del i Sveriges naturvårdsarbete och något som ska uppmuntras. Även i områden där ett ärende om formellt skydd redan har inletts ska en markägare som önskar bevara naturvärdena långsiktigt på frivillig basis kunna göra så. I sådana ärenden bör den frivilliga avsättningen dokumenteras och markägaren informeras om miljöbalkens bestämmelser i 12 kap 6 § om att samråd med tillsynsmyndighet krävs för åtgärder som väsentligt kan skada naturmiljön.

6.2.8 Nationalparksarbete

Att bilda en nationalpark ligger utöver länsstyrelsens vanliga arbetsuppgifter och budget. Det bekostas separat av Naturvårdsverket och bedrivs i särskilda projekt. Bildande av nationalpark följer Naturvårdsverkets Nationalparksplan för Sverige.

Idag finns två områden på Gotland prioriterade i Nationalparksplanen. Ett rör en utvidgning av Gotska sandöns nationalpark med omkringliggande marina områden och ett rör bildande av en nationalpark i området runt Bästeträsk.

7 Översyn av befintliga skyddade områden

Det finns skyddade områden på Gotland med inaktuella föreskrifter och skötselplaner som motverkar att området sköts på bästa sätt. Samtidigt behöver det tillkomma fler skyddade områden på Gotland.

Länsstyrelsen prioriterar att bilda nya skyddade områden framför att uppdatera beslut och skötselplaner i befintliga skyddade områden. Anledningen är att arbetet med att bilda nya skyddade områden i dagsläget är akut på grund av landskapets förändring (se kap 4). Förlusten av värdefulla naturmiljöer är ett större hot mot den biologiska mångfalden än utebliven skötsel i befintliga skyddade områden.

Av detta skäl prioriterar länsstyrelsen alltid, så länge det finns tillgänglig budget, att ersätta markägare för att bilda nya skyddade områden framför att uppdatera beslut och skötselplaner i befintliga skyddade områden. Det finns dock vissa undantag där länsstyrelsen behöver prioritera arbetet med uppdatering av befintliga beslut och skötselplaner:

7.1 Naturreservat som saknar fullgott skydd eller har olämpliga föreskrifter

Det finns äldre naturreservat där föreskrifterna inte alltid erbjuder ett fullgott skydd för områdets naturvärden. Det innebär också vanligtvis att markägaren inte fått ersättning i den omfattning som ett fullgott skydd skulle innebära. Många naturreservat där detta är aktuellt ingår i nätverket Natura 2000 och är därmed särskilt prioriterade (se 6.2.1). Övriga naturreservat kan också behöva revideras, men är mindre prioriterade.

Mål: Om naturreservatets natur- eller friluftsvärden riskerar att försämrats på grund av att det inte har ett fullgott skydd, påbörjar länsstyrelsen ett arbete med att revidera beslut och skötselplan.

7.2 Naturreservat där nuvarande beslut och skötselplan motverkar områdets natur- och/eller friluftsvärden

Om beslut och skötselplan i ett naturreservat resulterar i att natur- och/eller friluftslivsvärden som är av stor vikt för reservatets syfte är akut hotade, ska länsstyrelsen prioritera att arbeta med revidering av beslut och skötselplan. Det är inte försvarligt att bilda nya skyddade områden om ett befintligt reservat på grund av bristande insatser förlorar sitt syfte. Det gäller också naturreservat som ingår i nätverket Natura 2000, och där områdets utpekade arter och naturtyper är akut hotade. Länsstyrelsen är skyldig att säkerställa att länets Natura 2000-områden har en gynnsam bevarandestatus.

Mål: Om nuvarande beslut eller skötselplan väsentligt motverkar områdets natur- och/eller friluftsvärden påbörjas ett arbete med att revidera beslut och skötselplan.

8 Förslag till nya Natura 2000-områden

Natura 2000 är ett nätverk av Europas mest värdefulla naturområden. Det är i strikt mening inget formellt skydd, då det saknar beslut eller avtal som reglerar markanvändningen i området. För att säkerställa att alla Natura 2000-områden får fullgott skydd och skötsel är arbetet med formellt skydd i områdena prioriterat.

Förslag till nya Natura 2000-områden tas fram av länsstyrelsen på uppdrag av regeringen. Det sker alltså inte löpande eller när länsstyrelsen bedömer att det finns ett regionalt behov. Regeringsuppdraget specificerar vilka brister i nätverket som länsstyrelsens förslag till nya Natura 2000-områden ska åtgärda. Bristerna som ska åtgärdas kan beröra andra naturmiljöer än de som är prioriterade för skydd i regeringens etappmål. Det beror på att regeringens etappmål utgår från vad som är viktigt att skydda på nationell nivå, medan nätverket Natura 2000 syftar till skydda ett representativt urval av naturmiljöer i Europa.

Länsstyrelsens förslag till nya Natura 2000-områden görs kända hos markägare och berörda myndigheter och lämnas därefter till Naturvårdsverket. Naturvårdsverket sammanställer förslagen och skickar en hemställan till regeringen. Det är regeringen som i slutändan beslutar om föreslagna Natura 2000-områden. Regeringens beslut skickas sedan vidare till EU-kommissionen, som efter utvärdering antar de områden EU-kommissionen anser ska ingå i nätverket Natura 2000. Redan efter regeringens beslut klassas området som ett Natura 2000-område och berörs av den särskilda lagstiftningen i miljöbalken (7 kap 27-29 §§) avsedd för dessa områden.

Mål: Vid regeringsuppdrag som avser förslag till nya Natura 2000-områden, och som bedöms beröra Gotland, ska länsstyrelsen gå ut med information om uppdraget. Länsstyrelsen ska informera om hur regeringsuppdraget utförs på regional nivå. Berörda markägare ska informeras i ett så tidigt stadium som möjligt och i samråd med markägarorganisationer.

9 Delaktighet och samverkan

En viktig del av länsstyrelsens arbete med naturvård och naturskydd handlar om delaktighet och samverkan med berörda intressenter. Förhoppningen med ett skyddat område är alltid att det ska kunna bidra positivt till bygden genom till exempel rekreation och friluftsliv, naturturism, naturbetesmarker, en livsmiljö för jord- och skogsbrukets nyttodjur (till exempel pollinerare och skadedjursbekämpare), ett gynnsamt lokalklimat, med mera. Flera av dessa och många andra goda syften uppfylls bäst om det skyddade området har kommit till i dialog och samverkan och med ett lokalt engagemang. Alla som ingår i, och intresserar sig för processen med att bilda ett skyddat område har ett ansvar för den goda dialogen. Länsstyrelsen som leder arbetet har ett särskilt stort ansvar, särskilt för att hitta former som göra att män och kvinnor, flickor och pojkar samt personer av annan könsidentitet kan vara delaktiga. Frågor som rör förvaltning av skog och mark har traditionellt sett varit manligt kodade. Länsstyrelsens personal behöver därför vara extra uppmärksamma på att fler röster än de som traditionellt har hörts kommer till tals. Följande rubriker beskriver länsstyrelsens arbete med kommunikation, delaktighet och samverkan, både sådan som sker idag och framtida möjligheter.

9.1 Kommunikation och dialog om områdesskydd

9.1.1 Länsstyrelsens webbplats

Länsstyrelsens webbplats är ett viktigt medel för att snabbt och lättillgängligt nå ut till medborgare med information. Hemsidan erbjuder information om befintliga skyddade områden och skyddsformer samt nyheter och pressmeddelande om naturskydd, till exempel blivande naturreservat eller nya uppdrag. De rapporter som tagits fram i länsstyrelsens regi om Gotlands naturvärden och naturmiljöer är sökbara på hemsidan. Här finns kontaktuppgifter till ansvariga handläggare samt länkar till relevanta hemsidor utanför länsstyrelsen.

På hemsidan finns även möjlighet för markägare att anmäla intresse för naturskydd, samt information om de skogliga naturmiljöer som kan vara skyddsvärda. Informationen är en del av regeringens satsning att uppmuntra och förenkla för markägare som hör av sig på egen hand och vill skydda sin skog. Under 2017 genomfördes en brukarundersökning där markägare som under 1 maj 2016 till 30 april 2017 fått delar av sin mark beslutade som naturreservat intervjuades. Svarsfrekvensen var låg, men av de 5 personer som svarade på frågan om det var enkelt att hitta på länsstyrelsens webbplats var det 67 procent som gav ett gott betyg. Hela 100 procent av de 5 svarande tyckte att webbplatsen var lätt att förstå, och endast 50 procent var nöjda med helhetsintrycket på webbplatsen.

Mål: Länsstyrelsen ska informera om större händelser och uppdrag inom naturskydd. Den befintliga informationen om naturskydd på hemsidan uppdateras så snart en ändring sker.

9.1.2 Dokumentet ”Så arbetar vi med skydd av natur”

Detta dokument är tänkt att utgöra en grund för kommunikation och dialog om naturskydd. Förhoppningen är att dokumentet ska svara på frågor, väcka intresse och nya frågor kring naturskydd och Gotlands skyddsvärda naturmiljöer för att skapa diskussioner och även en trygghet hos markägare och andra intressenter om hur arbetet med naturskydd bedrivs. Framtagandet av dokumentet är en del av regeringens satsning på en kompletterande metod i arbetet med naturskydd, som bygger på markägares delaktighet och intresse för att bidra till naturvården. Metoden förutsätter information och kommunikation från länsstyrelsen för att fånga in och uppmuntra det engagemang och intresse som finns hos markägare.

Mål: Dokumentet ska finnas tillgänglig på hemsidan och ska spridas till berörda föreningar, organisationer och myndigheter.

9.1.3 Dialog och kommunikation i det dagliga arbetet

Dialog och kommunikation i det dagliga arbetet står för största delen av länsstyrelsens arbete med delaktighet och samverkan inom naturskydd. Det handlar dels om kontakten och dialogen med de som har ett pågående ärende med länsstyrelsen, men också om de medborgare som kontaktar länsstyrelsen med frågor och önskemål om hjälp. Länsstyrelsen har gentemot medborgarna en långtgående serviceskyldighet, som bland annat specificeras i förvaltningslagens 4, 5 och 7 §§. Där framgår bland annat att länsstyrelsen ska lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskilda i frågor som rör länsstyrelsens verksamhetsområde. Frågorna ska besvaras så snart som möjligt. Länsstyrelsen ska även ta emot besök och telefonsamtal från enskilda och möjliggöra och underlätta kontakten med länsstyrelsen. Varje ärende där någon enskild är part skall handläggas så enkelt, snabbt och billigt som möjligt utan att säkerheten eftersätts. Länsstyrelsen skall sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt, samt underlätta för den enskilde att ha med länsstyrelsen att göra. Framför allt så är en god dialog en förutsättning för ett lyckat arbete med naturskydd, både kortsiktigt och långsiktigt.

Under 2017 genomfördes en brukarundersökning där markägare som under 1 maj 2016 till 30 april 2017 fått delar av sin mark beslutade som naturreservat intervjuades. Svarsfrekvensen var låg, men av de 9 personer som svarade på frågan om det var lätt att nå rätt person på länsstyrelsen var det bara 50 procent som gav ett gott betyg. Utifrån detta kan länsstyrelsen bli bättre på att vara tillgängliga på telefon. Även informationen som gavs per telefon upplevdes som otydlig av majoriteten av de 9 svarande. Det går inte av enkäten att utläsa om det är länsstyrelsen personal eller de av länsstyrelsen utsedda förhandlingskonsulterna som varit otydliga. Länsstyrelsen ser utifrån enkätresultatet ett behov av att vara ännu tydligare gentemot markägare, framförallt i reservatsprocessens början, om hur processen går till och vilka möjligheter markägare har. För att tillgodose detta kommer länsstyrelsen ta fram ett kortfattat startmaterial med skriftlig information. Materialet kan till exempel innehålla Naturvårdsverkets vägledning om vad ett markägarombud är och vad ett ombud förväntas bistå med och en översikt över olika skyddsformer som finns att tillgå. Denna information lämnas idag i huvudsak muntligen.

Mål:

- Länsstyrelsens handläggare ska vara lätta att nå per telefon under kontorstid, kl. 09-15. Vid frånvaro ska frånvaromeddelande eller hänvisning finnas.
- Länsstyrelsen tar under 2018 fram ett skriftligt startmaterial om hur skyddsprocessen går till, riktat till markägare som berörs av skyddsarbetet.

9.2 Samverkan

9.2.1 Myndighetssamverkan

Länsstyrelsen samverkar löpande med andra myndigheter, både med lagstadgad samverkan och genom frivilliga insatser, för att arbetet med naturskydd ska bli likriktat och rättssäkert och att kompetensen kring både naturvård, bedömningar, processer och lagstiftning ska ligga på en hög nivå.

Följande samverkan sker regelbundet:

- Kalibrering i fält med Skogsstyrelsen enligt den regionala strategin för formellt skydd av skog.
- Konferenser anordnade av Naturvårdsverket där de som jobbar med skyddad natur inom offentlig förvaltning bjuds in.
- Sydlänsträff - en mötesplats där handläggare från länsstyrelserna i södra Sverige träffas och diskuterar frågor och problem som rör naturskydd och naturvård.
- Samverkan mellan Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Lantmäteriet och Skogsstyrelsen inom arbetet med skyddade områden sker löpande i datasystemet VIC natur och via digitala och fysiska möten.

I övrigt sker myndighetssamverkan vid behov. De myndigheter som länsstyrelsen i dagsläget främst samverkar med inom naturskydd är Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Skogsstyrelsen, andra länsstyrelser, Lantmäteriet, Fortifikationsverket och Region Gotland.

9.2.2 Extern samverkan

Det är viktigt att länsstyrelsen samverkar med olika externa intressenter i arbetet med naturskydd för att utbyta kunskap, information och synpunkter. Exempel på externa intressenter är markägarorganisationer/föreningar (exempelvis LRF och Mellanskog), miljöorganisationer (exempelvis Naturskyddsföreningen och Botaniska föreningen), friluftsföreningar (exempelvis STF och Friluftsrådet), företagare och utvecklingsbolag (exempelvis Gotland Sports Academy och Slite Utveckling) och vattenråden. Idag sker samverkan med flera av dessa intressenter genom naturvårdsrådet.

Naturvårdsrådet är en mötesplats mellan länsstyrelsen och föreningar och organisationer över ön som är intresserade av länsstyrelsens naturvårdsarbete. De föreningar och organisationer som för närvarande deltar i naturvårdsrådet är Svenska Turistföreningen Gotland, Region Gotland, Gotlands Botaniska Förening, Karlsö Jagt- och Djurskyddsförening, Gotlands Ornitologiska Förening, Naturskyddsföreningen på Gotland, Gotlands Entomologiska Förening, LRF Gotland, Friluftsförbundet, Skogsstyrelsen, Uppsala Universitet, Campus Gotland, Sveriges Hembygdsförbund och Gotlands Museum. På naturvårdsrådet diskuteras och informeras om aktuella naturvårdsfrågor och länsstyrelsens arbete med naturvård. Länsstyrelsen deltar även i många forum där andra är initiativtagare. Här ska några av dessa kort beröras.

RegSam - Gotlands regionala samverkansråd – ska samråda, samverka och informera med målsättning om samsyn och arbete mot gemensamma mål. I samverkansgruppen ingår regionstyrelsens ordförande, ett regionråd, oppositionsrådet, regiondirektören samt sekreterare från Region Gotland, landshövding och länsråd från Länsstyrelsen i Gotlands län, rektorsråd och administrativ chef från Uppsala Universitet Campus Gotland samt arbetsförmedlingschef för Arbetsförmedlingen på Gotland. Skogliga sektorsrådet Region Mitt hanterar i huvudsak övergripande skogs- och miljöpolitiska frågor samt frågor som inte hanteras av andra rådgivande grupper inom Skogsstyrelsen. SkogsElmia är en mässa för alla skogsintresserade. På SkogsElmia träffas skogsägare, entreprenörer, skogstjänstemän och leverantörer av maskiner och tjänster för skogsbruket. Nästa tillfälle är 6-8 juni 2019.

Insynsrådet är rådgivande i frågor som rör övergripande och principiella frågor som mål, strategier, riktlinjer och långsiktig planering. Ledamöterna i insynsrådet utses av regeringen. Gotlands skördefestival är en årligt återkommande matfestival då det finns möjlighet att lära känna Gotlands mathantverkare livsmedelsföretag och aktiva inom de gröna näringarna. Gotlands Företagardag genomförs en gång per år och arrangeras av Tillväxt Gotland. Evenemanget är ett försök att skapa en mötesplats för öns företagare, ge inspiration och möjlighet till att skapa kontakter. Varje företagardag har sitt eget tema och innehållet ska vara till nytta för företagare i deras dagliga arbete. I de fall det kommer in förfrågningar från föreningar, organisationer, skolor, med mera att få information om arbetet med skyddad natur, så erbjuder länsstyrelsen som regel detta. Det sker ofta genom att en handläggare deltar på årsmöten, lektioner eller andra mötesformer så som ”öppet hus” på Länsstyrelsen. Det görs idag dock få riktade, muntliga informationssatsningar om naturskydd, till en större målgrupp.

Mål: De handläggare som arbetar med naturskydd på länsstyrelsen deltar i naturvårdsrådet, informerar om dagsläget i arbetet med naturskydd och svarar på frågor. Chefen för länsstyrelsens Naturvårdsenhet representerar myndigheten vid frågor av större eller strategisk karaktär som rör skydd av områden.

9.3 Jämställdhet

Jämställdhet handlar om lika villkor mellan könen och en jämn fördelning av inflytande och makt. Det nationella målet är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Jämställdhet mellan kvinnor och män skapas där besluten fattas, resurserna fördelas och normerna skapas, och därför måste jämställdhetsperspektivet finnas med i det dagliga arbetet.

Inom arbetet med naturskydd ska både kvinnor och män, flickor och pojkar ha möjlighet att delta och påverka. Det är viktigt att den lokala delaktigheten representerar bygdens synpunkter och den fördelning av kvinnor och män som finns i bygden. Vid samtal med enskilda markägare är det viktigt att alla markägarrepresentanter, såväl makar eller sambos, som barn, har möjlighet att delta i och påverka diskussionerna och samtalet. Det bidrar till en demokratisk process med hög rättssäkerhet, bland annat genom att länsstyrelsens beslut blir väl underbyggda. Länsstyrelsen har ett särskilt stort ansvar, särskilt för att hitta former som gör att män och kvinnor, flickor och pojkar samt personer av annan könsidentitet kan vara delaktiga. Frågor som rör förvaltning av skog och mark har traditionellt sett varit manligt kodade. Länsstyrelsens personal behöver därför vara extra uppmärksamma på att fler röster än de som traditionellt har hörts kommer till tals.

Mål: Länsstyrelsen ska:

- Vid inbjudningar till möten eller fältvandringar rikta sig till alla familjemedlemmar och intressenter, såväl män som kvinnor, och särskilt till de som vanligtvis är underrepresenterade. Hänsyn tas till tid, plats och utformning för att möjliggöra ett högt deltagande.
- Vid större möten dokumentera andelen deltagare som är kvinnor respektive män, samt hur den ungefärliga fördelningen av talan ser ut mellan könen. Arbeta för att mötet får ett inkluderande samtalsklimat.
- Vid enskilda möten med markägare bidra till att talan fördelas lika mellan deltagarna, såväl kvinnor som män.
- Sträva mot att remisser av skyddade områden når en bred grupp intressenter, såväl kvinnor som män.

10 Naturvärdesinventering och kunskapsuppbyggnad

För att länsstyrelsen ska kunna bedriva ett ändamålsenligt och rättssäkert områdesskyddsarbete krävs att arbetet hela tiden utgår från bästa befintliga kunskap, rörande både länets värdefulla naturmiljöer samt naturvård och områdesskydd i stort. Det sker kontinuerliga uppdateringar och förbättringar av befintliga kunskapsunderlag, vilket gör att länsstyrelsens arbete med områdesskydd ständigt utvecklas. Samtidigt pågår en förändring i landskapet och dess naturmiljöer. Detta innebär att bedömningar som länsstyrelsen gör och skötselplaner som länsstyrelsen skriver kan behöva revideras med tiden.

Mycket av den kunskap som tillkommer tas fram i länsstyrelsens egen regi, eller av någon annan myndighet. Det görs genom till exempel inventeringar av arter och naturmiljöer, kunskapssammanställningar, vägledningar, strategier eller handlingsplaner. Andra källor till ny kunskap är ideella organisationer, privata konsulter och en naturintresserad allmänhet. Slutligen har forskningen en viktig roll och betydelse för att ta fram ny kunskap.

10.1 Inventering av värdefull natur

Redan idag finns ett gediget kunskapsunderlag från naturinventeringar på Gotland. De inventeringar som främst används inom arbetet med områdesskydd är:

- Skogsstyrelsens nyckelbiotopsinventering
- Länsstyrelsens inventering inom Åtgärdsprogram för hotade arter
- Länsstyrelsens inventering av värdefulla vattendrag, sjöar och marina miljöer
- Naturvårdsverkets våtmarksinventering
- Jordbruksverkets ängs- och betesmarksinventering
- Fynd inrapporterade i artportalen

Alla ovan nämnda inventeringar utgör ett värdefullt kunskapsunderlag för att lokalisera värdefulla naturområden på Gotland. Det finns dock få heltäckande och mer utförliga naturvärdesinventeringar, vilket skulle ge en ännu bättre bild av var den värdefulla naturen finns. Ett mer omfattande kunskapsunderlag ger också bättre förutsättningar för planering av olika verksamheter. Länsstyrelsen söker till 2018 medel för att genomföra utökade inventeringar och analyser över större arealer för att lokalisera värdefulla landskapsavsnitt och så kallade värdeetrakter. Det innebär att många markägare kan komma att beröras av en sådan eventuell inventering. Resultatet från inventeringen kommer ge information till både markägare och myndigheter om vilka naturvärden som finns i området, och ge en större trygghet för var till exempel planerade skogsbruksåtgärder kan genomföras.

Mål: Inventeringar ska genomföras under perioden 2018–2020, för att öka kunskapsunderlaget om värdefulla naturområden där det finns kunskapsbrist idag. Vid större fältinventeringar ska markägare informeras tidigt.

10.2 Forskning och kunskapssammanställning

Länsstyrelsen har ett ansvar att hålla sig uppdaterad om ny forskning och kunskapssammanställningar som rör naturvård och skydd av natur. Det är en förutsättning för att länsstyrelsens områdesskyddsarbete ska utgå från bästa befintliga kunskap. De källor som bidrar till länsstyrelsens kunskapsläge idag är rapporter och publikationer framtagna i egen regi eller av en annan myndighet, till exempel Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och Uppsala Universitet. Även rapporter och kunskapssammanställningar från konsultföretag, föreningar och forskare kan bidra med viktig ny kunskap. Länsstyrelsen ordnar med jämna mellanrum fältdagar och föreläsningar med forskare inom olika artgrupper som till exempel lavar, mossor eller fjärilar.

Centrum för biologisk mångfald (CBM) är ett nationellt centrum för forskning om biologisk mångfald. CBM bildades år 1995, på initiativ av regeringen i propositionen om biologisk mångfald 1993 och med utgångspunkt från Konventionen om biologisk mångfald som antagits samma år. CBM:s uppdrag är att samordna forskningsinsatser inom biologisk mångfald och genom samverkan presentera övergripande handlingsprogram och problemlösningar i ett samhällsperspektiv. Centrumet ska arbeta med forskning, undervisning, informationsspridning, samt samordning och planering av forskning och kunskapsutbyte med särskild inriktning på överföring av ny kunskap till mottagare, såsom länsstyrelsen. CBM:s forskning presenteras, förutom i vetenskapliga artiklar även i böcker och skrifter, i faktablad och genom tidningen Biodiverse.

Mål: Länsstyrelsen håller sig uppdaterad om kunskapssammanställningar som berör områdesskyddsarbetet på Gotland.

11 Källor

Agenda 2030, officiell hemsida, <https://sustainabledevelopment.un.org/>

En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, Prop 2013/14:141, <http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2014/03/prop-201314141/>

EU:s strategi för biologisk mångfald fram till 2020, http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/biodiversity_2020/2020%20Biodiversity%20Factsheet_SV.pdf

Havs- och Vattenmyndigheten, 2016: Handlingsplan för marint områdesskydd, <https://www.havochvatten.se/hav/uppdag--kontakt/publikationer/publikationer/2016-06-20-handlingsplan-for-marint-omradesskydd.html>

Konventionen om biologisk mångfald, officiell hemsida, <https://www.cbd.int/>

Länsstyrelsen i Gotlands län, 2006: Strategi för formellt skydd av skog i Gotlands län, <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/Naturresevat/Strategif%C3%B6rformelltskyddavskogGotlandsl%C3%A4n.pdf>

Länsstyrelsen i Gotlands län, 2014: Regional handlingsplan för klimatanpassning Gotlands län. Dnr 424-1365-14.

Länsstyrelsen i Gotlands län, 2014: Strategi – Jämställdhetsintegrering i Gotlands län 2014-2016. Dnr 800-430-14.

Länsstyrelsen i Gotlands län, 2016: Strategi och handlingsplan för skyddade områden som en resurs för friluftslivet 2017-2019. Dnr 507-3949-16.

Naturvårdsverket, 2007: Myrskyddsplan för Sverige, rapport 5667, ISBN 91-620-5667-0, <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/5600/91-620-5667-0/>

Naturvårdsverket, 2007: Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer, rapport 5666, ISBN 91-620-5666-2, <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5666-2.pdf>

Naturvårdsverket, 2015: Riktlinjer för regionala handlingsplaner för grön infrastruktur.

Naturvårdsverket, 2015: Friluftsliv 2014. Nationell undersökning om svenska folkets friluftsvanor.

Naturvårdsverket, 2015: Nationalparksplan för Sverige – Genomförande 2015-2020, rapport 6677, ISBN 987-91-620-6677-2

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen, 2017: Nationell strategi för formellt skydd av skog – reviderad version 2017, 978-91-620-0000-0, <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/1200/91-620-1243-6/>

Nätverket Natura 2000, officiell hemsida, http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm

Regeringens skrivelse 2012/13:5: Mål för friluftslivspolitiken, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skrivelse/mal-for-friluftslivspolitiken_H00351

Riksdagens miljömål, officiell hemsida, <http://www.miljomal.se/>

Bilaga 1

Målsättningar och strategier som styr arbetet med områdesskydd

Internationella konventioner och mål

Agenda 2030 – FN:s mål för en hållbar utveckling

Vid FN:s toppmöte den 25 september 2015 antog världens stats- och regeringschefer Agenda 2030 för hållbar utveckling och dess 17 globala mål och 169 delmål.

Agenda 2030 är FN:s handlingsplan för att uppnå en hållbar värld där människor lever i fred, frihet och rättvishet utan hunger och fattigdom. Den ersätter och bygger vidare på Milleniemålen som FN antog år 2000 och som gällde fram till 2015. Milleniemålen åttio mål handlade främst om människors hälsa, om fattigdom, hunger och jämställdhet.

Liksom Milleniemålen sätter Agenda 2030 människan i fokus, men breddar perspektivet till att gälla alla de tre dimensionerna av hållbar utveckling; den ekonomiska, sociala och miljömässiga. En viktig del i Agenda 2030 är att dessa dimensioner är jämställda och balanserade, att alla 17 mål och 169 delmål är integrerade och odelbara.

I Agenda 2030 har världens stats- och regeringschefer fastslagit att social och ekonomisk utveckling är beroende av en hållbar förvaltning av planetens naturresurser. Detta inkluderar att nyttja naturen på ett hållbart sätt och att skydda den biologiska mångfalden, ekosystemen samt vilda djur och växter.

Arbetet med områdesskydd berörs främst av två av FN:s 17 mål för hållbar utveckling:

- Mål 14. Bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt för en hållbar utveckling.
- Mål 15. Skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, bekämpa ökenspridning, hejda och vrida tillbaka markförstörelsen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.

Målen är starkt kopplade till och harmoniserar med Aichimålen i den strategiska planen för att genomföra konventionen om biologisk mångfald.

Konventionen om biologisk mångfald

Konventionen om biologisk mångfald (Convention on Biological Diversity) är en global konvention om naturvård och artskydd. Den har utvecklats inom FN och undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio 1992. Den trädde i kraft år 1993 och samma år undertecknade Sverige konventionen. Målet för arbetet inom konventionen är att bevara och hållbart nyttja den biologiska mångfalden och att nyttan av genetiska resurser ska fördelas rättvist. År 2010 antog världens länder en strategisk plan för perioden 2011-2020, med 20 delmål fram till år 2020 (de så kallade Aichimålen). Planen innehåller vision, målsättningar och arbets-program för att rädda den biologiska mångfalden och därigenom säkra fungerande ekosystem. Beslutet togs i Nagoya, Japan,

inom FN:s konvention om biologisk mångfald. Målen i planen ska nås genom att varje land sätter egna mål, anpassade efter nationella förutsättningar. Planen siktar mot att hejda förlusten av biologisk mångfald så att ekosystemen år 2020 är motståndskraftiga och har bra återhämtningsförmåga, vilket är förutsättningar för att ekosystemen ska kunna fortsätta att tillhandahålla viktiga tjänster, såsom produktion av mat och material, rent vatten, frisk luft och stabilt klimat.

De 20 delmålen i den strategiska planen, Aichimålen, styr mot orsakerna till förlusten av biologisk mångfald. Målen handlar om att minska den direkta påverkan och förbättra situationen för biologisk mångfald och att öka nyttan av ekosystemtjänster för alla. Mål 11 är direkt kopplat till arbetet med områdesskydd och säger att: År 2020 är minst 17 procent av alla land- och sötvattensområden samt 10 procent av kust- och havsområden, särskilt områden av särskild betydelse för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, bevarade genom effektivt och rättvist förvaltade, ekologiskt representativa och väl förbundna system av reservat och andra effektiva områdesbaserade skyddsåtgärder som också är väl integrerade i omgivande landskap. Det senaste partsmötet, COP 12, hölls i Sydkorea i oktober 2014. Då konstaterades att många åtgärder har beslutats och delvis genomförts för att nå målen i den strategiska planen, men att fler behövs om förlusten av biologisk mångfald ska kunna stoppas och ekosystemtjänster ska kunna säkras till 2020. Man enades om att de finansiella resurserna för att genomföra den strategiska planen ska vara fördubblade 2015 och att den nivån ska hållas fram till 2020.

EU:s strategi för biologisk mångfald fram till 2020

För att bidra till att uppfylla Aichimålen inom konventionen för biologisk mångfald antog EU år 2011 en strategi för biologisk mångfald fram till 2020. Strategin bygger på sex ömsesidigt kompletterande mål som är inriktade på de viktigaste orsakerna till förlust av biologisk mångfald och syftar till att minska de största påfrestningarna på natur och ekosystemtjänster i EU. De sex målen är:

- Genomföra fågeldirektivet och habitatdirektivet fullt ut
- Bevara och återställa ekosystem och ekosystemtjänster
- Öka jord- och skogsbrukets bidrag till bevarande och förbättring av den biologiska mångfalden
- Säkerställa hållbar användning av fiskeresurserna
- Bekämpa invasiva främmande arter
- Bidra till att motverka förlusten av biologisk mångfald på global nivå

En viktig del i Sveriges åtagande som medlemsstat i EU är att bevara de av landets naturtyper och arter som finns upptagna i Art- och habitatdirektivet i så kallad gynnsam bevarandestatus. Bland dessa arter och naturtyper återfinns många på Gotland, bland annat gamla barrskogar, alvarmark och lövängar. Gynnsam bevarandestatus innebär bl.a. att arterna och naturtyperna inte får minska till en lägre utbredning än vad som fanns vid Sveriges inträde i EU 1995. Arterna och naturtyperna följs upp vart sjätte år enligt en metodik som tagits fram av EU-kommissionen.

Varje mål är uppdelat på ett antal tidsbegränsade åtgärder och andra kompletterande åtgärder. Strategin ska genomföras inom en gemensam ram där Europeiska kommissionen och medlemsstaterna deltar i partnerskap med viktiga intressenter och det civila samhället. I strategin beskrivs också varför vi ska jobba med biologisk mångfald och ekosystemtjänster genom följande inledning:

”Biologisk mångfald – den fantastiska variationsrikedomen av ekosystem, arter och gener – har inte bara ett värde i sig, den ger också samhället en mängd olika ekosystemtjänster som vi är beroende av, som livsmedel, dricksvatten, pollinering, skydd mot översvämning och så vidare.”

Nationella mål och strategier för områdesskydd

Riksdagens miljömål

År 1999, sex år efter Sverige skrev på konventionen om biologisk mångfald, fastställde Riksdagen 15 nationella miljökvalitetsmål. Syftet med miljökvalitetsmålen införande var att tydliggöra den miljömässiga dimensionen i begreppet hållbar utveckling. År 2005 tillkom ett 16:e miljömål, *Ett rikt växt- och djurliv*, för att sätta ökat fokus på biologisk mångfald.

Miljömålssystemet är ett viktigt och konkret redskap för miljöarbetet i Sverige och för att uppfylla internationella konventioner. Det svenska miljömålssystemet innehåller idag:

- ett generationsmål
- sexton miljökvalitetsmål
- tjugofyra etappmål

Generationsmålet anger inriktningen för den samhällsomställning som behöver ske inom en generation för att miljökvalitetsmålen ska nås. Generationsmålet är därför vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. I målet står också att arbetet med att lösa de svenska miljöproblemen inte ska ske på bekostnad av att vi exporterar miljö- och hälsoproblem till andra länder.

Miljökvalitetsmålen beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Det finns även preciseringar av miljökvalitetsmålen. Preciseringarna förtydligar målen och används i det löpande uppföljningsarbetet av målen.

De sexton miljökvalitetsmålen är:

- Begränsad klimatpåverkan *
- Frisk luft *
- Bara naturlig försurning
- Giftfri miljö
- Skyddande ozonskikt
- Säker strålmiljö
- Ingen övergödning
- Levande sjöar och vattendrag *
- Grundvatten av god kvalitet *
- Hav i balans samt levande kust och skärgård *
- Myllrande våtmarker *
- Levande skogar *
- Ett rikt odlingslandskap *
- Storslagen fjällmiljö *
- God bebyggd miljö *
- Ett rikt växt- och djurliv *

Arbetet med områdesskydd bidrar till att uppfylla flera av miljökvalitetsmålen. Skyddad natur har stor betydelse för miljökvalitetsmålen markerade med en grön stjärna ovan. Det är miljökvalitetsmål som är direkt beroende av att de naturliga ekosystem som målet avser bevaras och förvaltas långsiktigt. För miljökvalitetsmål markerade med orange stjärna har skyddad natur en viss eller indirekt betydelse. T.ex. bidrar opåverkade områden, särskilt gammal skog, till att binda kol och till ett stabilt lokalklimat.

Opåverkade hällmarks- och myrkomplex både lagrar och renar grundvatten. Tätortsnära naturreservat bidrar till en frisk luft och en hälsosam livsmiljö i städerna. *Etappmålen* är steg på vägen för att nå generationsmålet och ett eller flera miljökvalitetsmål. De visar vad Sverige kan göra och tydliggör var insatser bör sättas in. Etappmålen anger inte önskade tillstånd för miljön, utan de läggs fast i miljökvalitetsmålen med preciseringar. Ett etappmål antogs av riksdagen år 2009 för miljökvalitetsmålet Begränsad klimatpåverkan. Övriga etappmål handlar om områdena avfall, biologisk mångfald, farliga ämnen och luftföroreningar.

I februari 2014 antog Regeringen fem nya etappmål för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (Regeringsbeslut M2014/593/Nm):

- Helhetssyn på markanvändningen
- Skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden
- Miljöhänsyn i skogsbruket
- Ett variationsrikt skogsbruk
- En dialogprocess i ett nationellt skogsprogram

Dessa etappmål är viktiga redskap för att nå Aichimålen, vilka de är starkt kopplade till och harmoniserar med.

Etappmål om skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden

”Etappmålet om skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden är att minst 20 procent av Sveriges land- och sötvattensområden samt 10 procent av Sveriges marina områden senast år 2020 bidrar till att nå nationella och internationella mål för biologisk mångfald. Detta ska ske genom skydd eller annat bevarande av områden som har särskild betydelse för biologisk mångfald eller ekosystemtjänster. Bevarandet ska ske med ekologiskt representativa och väl förbundna system där reservat, andra effektiva områdesbaserade skyddsåtgärder eller miljöanpassat brukande ingår. Systemen ska vara väl integrerade i omgivande landskap och förvaltas på ett effektivt och inkluderande sätt.
... ”

I etappmålet beskrivs också *varför* vi ska jobba för biologisk mångfald och ekosystemtjänster:

”Biologisk mångfald är en grundförutsättning för ekosystemens långsiktiga kapacitet att leverera ekosystemtjänster, vilka är grunden för vår välfärd. Både den offentliga och den privata sektorn är direkt eller indirekt beroende av ekosystemtjänster. Att inkludera biologisk mångfald och ekosystemtjänster i samhällsplanering och näringslivsutveckling är alltmer angeläget i takt med den pågående minskningen av biologisk mångfald både i Sverige och globalt. Uttrycket ekosystemtjänster beskriver ekosystemens bidrag till människors välbefinnande, såväl fysiskt och kulturellt som socialt. Ett och samma ekosystem kan bidra med flera olika viktiga funktioner och kan därför sägas vara mångfunktionellt. De synliga ekosystemtjänsterna, som t.ex. produktion av livsmedel och träråvaror, påverkar och är beroende av andra mindre synliga tjänster, som t.ex. jordmånsbildning, näringsreglering och vattenreglering.”

En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster

I mars 2014 antog regeringen en samlad strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Denna strategi är Sveriges svar på hur vi ska bidra till att uppfylla den strategiska planen (Aichimålen) inom konventionen om biologisk mångfald, målen i EU:s strategi för biologisk mångfald samt målen i vårt nationella miljömålsarbete. Strategin består av de etappmål för biologisk mångfald, ekosystemtjänster och hållbar markanvändning som regeringen har beslutat samt insatser som bidrar till att nå miljö kvalitetsmålen, generationsmålet, Aichimålen och EU-målen.

Mål för friluftslivspolitik

År 2012 fastställde regeringen tio mål för friluftslivspolitik (skrivelse 2012/13:51). Det övergripande målet för friluftslivspolitik är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Friluftsliv är en social dimension av naturvården, vilket gör det till en av naturvårdsarbetets grundpelare då ett av målen för naturvården handlar om att skapa kunskap, förståelse och engagemang för värdet av en god miljö (skrivelse 2001/02:173). Friluftsliv och rekreation, turism, estetiska värden, andlig välfärd, kulturarv, möjligheter till utbildning och forskning samt inspiration för konst, litteratur och musik är exempel på kulturella ekosystemtjänster som vi kan få av naturen.

Mål 7 i de tio målen för friluftslivspolitik handlar om skyddade områden som resurs för friluftslivet. Målet har följande preciseringar som stöd i genomförandet och uppföljningen av målet:

- Alla nya beslut om naturreservat eller nationalparker har föreskrifter som inte är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
- Skyddade områden, som är utsedda som särskilt besöksintressanta, har föreskrifter och skötselplaner som uppdaterats när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
- Riktlinjer och metoder för zonering som planeringsverktyg för friluftsliv inom skyddade områden finns och används i samtliga län samt i kommuner med lämpliga områden.
- Antalet skyddade områden vars syfte är att främja friluftsliv ökar kontinuerligt.
- Områden som skyddas utan stöd av miljöbalken eller på frivillig väg och som bedöms ha betydelse för friluftslivet bör i dialog med berörda markägare uppmärksammas.

Regeringens regleringsbrev

Skydd av naturområden genom bildande av naturreservat är en prioriterad fråga för regeringen. Länsstyrelsen har ansvar för att genomföra den nationella politiken på regional nivå. Länsstyrelsen får varje år ett regleringsbrev från regeringen som innehåller övergripande riktlinjer om hur länsstyrelsen ska arbeta. I regleringsbrevet finns sedan lång tid ett löpande uppdrag rörande skydd av naturområden.

I 2017 års regleringsbrev står följande utdrag:

”Länsstyrelserna ska med förebyggande insatser skydda, förvalta och tillgängliggöra värdefulla naturområden i syfte att nå Sveriges miljökvalitetsmål, etappmål för biologisk mångfald och friluftslivsmålen. I arbetet ingår att:

- prioritera skogar och marina områden.
- slutföra ärenden och fatta beslut om naturreservat i syfte att minska länsstyrelsernas ärendebalanser vad avser skydd av värdefulla naturområden.
- för skogar skydda kvarvarande skogliga värdekärnor som saknar formellt skydd och att komplettera redan skyddade områden.

- för marina områden arbeta med att skydda värdefulla områden bl.a. med utgångspunkt i Havs- och vattenmyndighetens handlingsplan för marint områdesskydd.
- arbeta med artbevarande åtgärdsprogram för hotade arter, artskydd, lokala naturvårdsprojekt samt vilt- och rovdjursförvaltning.

Nationell och regional strategi för formellt skydd av skog

”Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.” – så lyder riksdagens definition av miljökvalitetsmålet Levande skogar. I regeringens regleringsbrev har skog sedan länge varit prioriterat att skydda. Sverige har ett stort internationellt ansvar för skydd av skog, då vi är ett utpräglad skogsland med höga naturvärden knutna till våra kvarvarande naturliga skogsekosystem. Regeringens etappmål, i den del som gäller skog, är att 150 000 hektar skogsmark med höga naturvärden och i behov av formellt skydd ska skyddas till 2020, jämfört med 2012. De frivilliga avsättningarna ska under motsvarande tid öka med 200 000 hektar.

I februari 2017 tog Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen gemensamt fram en reviderad Nationell strategi för formellt skydd av skog. Den ursprungliga strategin från 2005 har reviderats och anpassats för att uppfylla regeringens aktuella etappmål för skydd av landområden. Strategin ger praktiska riktlinjer kring arbetet med områdesskydd i skog och används framförallt av länsstyrelser, Skogsstyrelsen och kommuner i deras respektive områdesskyddsarbete. Strategin vilar på en värdebaserad ansats som innebär att det är mer kostnadseffektivt att skydda befintliga värden än att låta dem gå förlorade och sedan försöka återskapa dem. I strategin behandlas bland annat samverkan och planering, vilka skogstyper som främst är prioriterade för skydd i Sverige, vilka urvalskriterier som gäller vid bedömning av en enskild skog och vilken skyddsform som kan vara lämplig. Utifrån den tidigare nationella strategin från 2005 har varje län tagit fram en regional strategi för formellt skydd av skog. Gotlands strategi fastställdes i december 2006. Den regionala strategin behandlar samma saker som den nationella, men utifrån det regionala perspektivet. Här beskrivs de gotländska förhållandena, bland annat hur ägarförhållandet ser ut, vilka skogstyper som är prioriterade för skydd och var värdeattrakterna för varje skogstyp finns i länet. Varje skogsområde som skyddas på Gotland har värderats utifrån strategin och bedömts vara prioriterat för skydd. Den regionala strategin är i allt väsentligt fortfarande relevant, men en lättare översyn av den regionala strategin planeras att påbörjas under 2018, för att anpassas till den nyligen reviderade nationella strategin.

Myrskyddsplan för Sverige

”Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.” - riksdagens definition av miljökvalitetsmålet Myllrande våtmarker.

Enligt regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden ska det formella skyddet av våtmarker öka under tidsperioden 2012 till 2020 med cirka 210 000 hektar genom att myrar med höga naturvärden i den nationella

myrskyddsplanen skyddas. Myrskyddsplan för Sverige gavs ut av Naturvårdsverket första gången 1994 och är ett urval av landets mest värdefulla våtmarker. Planen baserar sig på den omfattande våtmarksinventering som genomfördes i Sverige med start i början av 1980-talet. Planen reviderades 2007 med ny och kvalitetssäkrad information. Målet är att alla våtmarker som ingår i myrskyddsplanen ska ha ett långsiktigt skydd. Detta är en viktig indikator för att uppnå miljökvalitetsmålet Myllrande våtmarker. *På Gotland ingår cirka 3170 hektar våtmarker i Myrskyddsplan för Sverige. Av dessa är cirka 1310 hektar formellt skyddade idag.*

Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer

”Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.” – riksdagens definition av miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag. Enligt regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden ska det formella skyddet av sjöar och vattendrag öka under tidsperioden 2012 till 2020 med minst 12 000 hektar. Arbetet ska utgå från de nationellt värdefulla vattenmiljöer som ännu saknar formellt skydd.

År 2007 publicerade Naturvårdsverket en Nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer inom arbetet med miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag. I strategin redovisas vattenmiljöer i Sverige med nationellt betydelsefulla natur- och/eller kulturvärden. Syftet med strategin är att de utpekade miljöerna ska få ett långsiktigt skydd. Utöver denna strategi har Länsstyrelsen i Gotlands län gjort en regional kartering av särskilt skyddsvärda vattendrag varav ett urval är prioriterade för naturskydd. Av de fem sjöar som är prioriterade för skydd är alla formellt skyddade idag; Bästeträsk, Paviken, Storsund, Marpesträsk och Muskmyr. Av de 14 vattendrag som är prioriterade för skydd är fyra av dem skyddade redan idag; Själsöån, Ireån, Lummelundagrottan och Hultungsån. Kvar att skydda formellt är 10 vattendrag på sammanlagt cirka 2,7 kilometer.

Handlingsplan för marint områdesskydd

”Västerhavet och Östersjön ska ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden ska bevaras. Kust och skärgård ska ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård ska bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.” – riksdagens definition av miljö kvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård. Enligt regeringens etappmål för skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden ska det formella skyddet av marina områden öka under tidsperioden 2012 till 2020 med minst 570 000 hektar.

För att uppnå etappmålet och måluppfyllelsen i miljö kvalitetsmålet så har regeringen gett Havs- och Vattenmyndigheten i uppdrag att genomföra en fördjupad analys av det befintliga nätverket av formellt skyddade marina områden och en handlingsplan för svenskt marint områdesskydd. Handlingsplanen för marint områdesskydd publicerades i juni 2016 och innehåller fem åtgärdsområden som identifierats som viktiga för att stärka det marina områdesskyddet. Det första och för miljö kvalitetsmålet avgörande åtgärdsområdet är inrättande av nya marina skyddade områden. Det av länsstyrelsen i Kalmar och Gotlands län föreslagna Natura 2000-området till skydd för tumlare mellan Hoburgs bank och Midsjöbankarna har i handlingsplanen pekats ut som avgörande för att nå etappmålet för skydd av marina områden, både nationellt och i Egentliga Östersjön. Området bidrar förutom att skydda den extremt hotade Östersjöpopulationen av tumlare, även till att komplettera nätverket av marina skyddade områden i Egentliga Östersjön med utgångspunkt i den ekologiska representativiteten. De övriga fyra åtgärdsområdena är; förstärkt och utvidgat skydd för fiskefria områden, etablering av ett nationellt ramverk för marint områdesskydd, kunskapsuppbyggnad inom de marina naturmiljöerna och förbättrad uppföljning i skyddade marina områden.

Nationalparksplan för Sverige

Nationalpark är det starkaste skydd ett område kan få. Det ges bara till de finaste och mest värdefulla områdena i det svenska landskapet. Nationalparkerna är vår gemensamma egendom och marken ägs av staten. Nationalparkerna speglar Sveriges natur. Tillsammans bildar de en helhet som ger skydd åt de sex olika landskapstyper som är karaktäristiska och unika för Sverige. Skötseln av nationalparkerna syftar i första hand till att bevara deras naturliga tillstånd. Det innebär att naturen ofta får vara som den är. I områden som präglats av traditionell skötsel är det däremot viktigt att skötseln fortsätter. Annars riskerar ängar och hagar att växa igen. Det tar lång tid att bilda en ny nationalpark och det är många aktörer som är inblandade. Naturvårdsverket ansvarar tillsammans med länsstyrelsen i området för planering och beslutsunderlag. Just nu pågår ett antal projekt för nya och utvidgade nationalparker, som ska komplettera dagens 29 nationalparker. De områden som Naturvårdsverket vill prioritera för nationalparksbildning fram till 2020 redovisas i ”Nationalparksplan för Sverige – genomförande 2015-2020”. Där redovisas också hur arbetet med genomförandet av enskilda nationalparker bör bedrivas. På Gotland finns två områden som ingår i Nationalparksplan för Sverige; utvidgningen av Gotska Sandöns nationalpark samt bildande av en nationalpark i området kring Bästeträsk.

Regional handlingsplan för klimatanpassning Gotlands län

Enligt SMHI:s rapport *Klimatologi 31. Framtidsklimat i Gotlands län*, beräknas klimatiförändringarna fram till slutet av seklet medföra en ökad temperatur alla årstider. Det innebär att Gotland får en kortare vinterperiod och en längre sommarperiod, samt en längre växtsäsong och att en större del av nederbörden faller som regn i stället för snö. Nederbörden på årsbasis förväntas öka, liksom risken för skyfall, samtidigt som somrarna förväntas bli torrare med fler varma dagar och längre perioder med värmebölja. En längre period med torka och risk för brand förväntas, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap beräknar en ökning av brandrisksäsongens längd med ca 50 dagar.

Länsstyrelsen har en regional handlingsplan för klimatanpassning, som fungerar som vägledande dokument för arbetet med klimatanpassning i länet. Handlingsplanen tydliggör och kommunicerar Länsstyrelsens inriktning för arbetet med klimatanpassning samt utgör styrdokument, och grund för intern prioritering för länsstyrelsens arbete. En åtgärd i handlingsplanen säger att klimatanpassning ska integreras i relevanta handlingsplaner, åtgärdsprogram och policy i länsstyrelsens verksamhet.

Målet för vårt klimatarbete är att aktivt möta och motverka klimatiförändringar för att utveckla ett långsiktigt robust och jämställt samhälle. Skydd av skog bidrar generellt till att uppnå klimatmålen, då gammal skog absorberar och lagrar koldioxid. Men i områdesskyddsarbetet finns också specifika åtgärder som kan vidtas för att bidra till klimatanpassningsarbetet, till exempel skydd av sumpskogar.

Strategi för skyddade områden som en resurs för friluftslivet

För att på ett strukturerat sätt kunna arbeta med delmål 7 i de friluftspolitiska målen; ”Skyddade områden som en resurs för friluftslivet”, har länsstyrelsen tagit fram en regional strategi. Strategin är främst en hjälp till länsstyrelsens eget arbete i nuvarande och kommande naturreservat. I strategin finns olika mål, varav följande berör arbetet med områdesskydd mest:

”Vid inrättande av nya skyddade områden ska det finnas föreskrifter och skötselplaner som är väl avvägda mellan naturskydd och främjande av friluftsliv. Antalet skyddade områden där ett av huvudsyftena är att främja friluftsliv ska öka.”

Grön infrastruktur

Länsstyrelserna i Sverige arbetar just nu med att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur, utifrån riktlinjer från Naturvårdsverket. Grön infrastruktur är *Ett ekologiskt funktionellt nätverk av livsmiljöer och strukturer, naturområden samt anlagda element som utformas, brukas och förvaltas på ett sätt så att biologisk mångfald bevaras och för samhället viktiga ekosystemtjänster främjas i hela landskapet.* Det handlar om att arbeta med naturen i ett landskapsperspektiv, och att nyttja naturen hållbart på landskapsnivå, så att vi även på lång sikt får del av de ekosystemtjänster naturen producerar.

Grön infrastruktur är en av åtgärderna som medlemsstaterna åtagit sig för att uppnå mål 2. ”Bevara och återställa ekosystem och ekosystemtjänster” i EU:s strategi för biologisk mångfald fram till 2020.

Det övergripande målet med de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur är att identifiera biotoper, strukturer, element och naturområden i land- och vattenmiljö, inklusive i tätortsnära områden, som tillsammans skapar ett ekologiskt sammanhang och som utgör förutsättningen för att bevara landskapets biologiska mångfald och främja ekosystemtjänster. Handlingsplanerna ska sedan kunna användas som underlag för t.ex. landskapsplanering av offentliga naturvårdsinsatser. Inom arbetet med områdesskydd kan det innebära att prioriteringen av vilka områden som ska skyddas kommer att utgå från hur området bidrar till den biologiska mångfalden på landskapsnivå i större utsträckning, och med ett bättre kunskapsunderlag, än vad det görs idag.

Strategi för integrering av jämställdhet

Länsstyrelsen har det övergripande ansvaret för att det nationella jämställdhetspolitiska målet får genomslag i länet, med hänsyn till regionala förhållanden och förutsättningar. I länsstyrelsernas arbete ingår att stödja kommuner, statliga verksamheter och andra regionala aktörer i arbetet med att göra sina verksamheter jämställda. Den strategi som används för detta arbete är jämställdhetsintegrering. Länsstyrelsen arbetar även med att jämställdhetsintegrera sin egen verksamhet. I förordningen (SFS 2007:825) med länsstyrelseinstruktion, står det att Länsstyrelsen ska:

1. Integrera ett jämställdhetsperspektiv i sin verksamhet genom att belysa, analysera och beakta kvinnors och mäns samt flickors och pojkars villkor,
2. Genomgående analysera och presentera individbaserad statistik med kön som övergripande indelningsgrund om det inte finns särskilda skäl mot detta.

På uppdrag av regeringen har länsstyrelsen tagit fram en regional jämställdhetsstrategi för Gotlands län. Strategin konkretiserar de nationella jämställdhetsmålen utifrån de förhållanden som råder i Gotlands län och föreslår insatser för att föra utvecklingen framåt. Strategin syftar till att i förlängningen bidra till att alla som bor och verkar på Gotland ska ha likvärdiga förutsättningar och villkor att agera och utvecklas.

Ett av målen i strategin lyder: ”Strategiskt viktiga dokument för länets utveckling inkluderar ett jämställdhetsperspektiv”.

Bilaga 2 Skyddad natur och skyddsformer på Gotland

Nationalpark

Nationalpark är det starkaste skydd ett område kan få. Det ges bara till de finaste och mest värdefulla områdena i det svenska landskapet. Nationalparkerna speglar Sveriges natur och tillsammans bildar de en helhet som ger skydd åt de landskapstyper som är karaktäristiska och unika för Sverige. Sverige har 29 nationalparker. På Gotland har vi en nationalpark; Gotska sandön. Information om Gotska sandön finns på länsstyrelsens hemsida. Nationalparkerna är vår gemensamma egendom och marken ägs av staten. Beslutet om nationalpark fattas av riksdag och regering.

Skötseln av nationalparkerna syftar i första hand till att bevara deras naturliga tillstånd. Det innebär att naturen ofta får vara som den är. I områden som präglats av traditionell skötsel är det däremot viktigt att skötseln fortsätter. Annars riskerar ängar och hagar att växa igen. Därför har varje nationalpark föreskrifter som säger vad man får och inte får göra i inom nationalparken, samt en skötselplan som beskriver hur området ska skötas för att uppnå syftet med skyddet.

Nationalparkerna är natursköna eller unika miljöer som kan ge starka naturupplevelser. Mycket arbete görs för att de ska vara både lätta att hitta till och att besöka, men tillgängligheten varierar.

Bredsands udde på Gotska sandön, Gotlands enda nationalpark.

Naturreseervat

I Sverige och i många andra länder är naturreseervat ett av de vanligaste sätten att långsiktigt skydda värdefull natur. På Gotland finns för närvarande 131 naturreseervat som sammanlagt täcker ca 9,2 % av Gotlands landyta (inklusive sjöar och vattendrag). Naturreseervaten täcker även en yta av cirka 59 062 hektar i havet.

Miljöbalken anger följande skäl till att bilda naturreseervat:

- bevara biologisk mångfald
- vårda och bevara värdefulla naturmiljöer
- tillgodose behov av områden för friluftslivet
- skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer
- skydda, återställa eller nyskapa livsmiljöer för skyddsvärda arter

Varje naturreseervat har ett unikt syfte och föreskrifter som reglerar markanvändningen för att uppnå syftet med reseervatet. Markägaren har kvar alla de markägarrättigheter som inte begränsas av föreskrifterna. I ett naturreseervat kan det även finnas bestämmelser för allmänheten. Bestämmelser för allmänheten kallas ordningsföreskrifter och används när det finns behov av att reglera allmänhetens nyttjande av området utöver vad som gäller i allemansrätten och andra befintliga bestämmelser. Till varje naturreseervat finns också en skötselplan som beskriver hur området ska skötas för att uppnå syftet med reseervatet, både för natur- och kulturmiljön och för tillgängligheten och friluftslivet. Alla naturreseervat är markerade i fält med vita snöflingor på stolpar eller på trädstammar längs med gränserna. Skyltar informerar om vad som gäller för allmänheten när de besöker naturreseervat. Det går också att hitta information om reseervaten på länsstyrelsens hemsida och ett urval av besöksvänliga reseervat återfinns i länsstyrelsens utflyktsguide.

När ett naturreseervat bildas utgår en ersättning till markägaren på ett av två möjliga sätt:

1. Staten genom Naturvårdsverket köper fastigheten av markägaren för marknadsvärdet
2. Markägaren får en ersättning som kompenserar för värdeminskningen på fastigheten när den får begränsande föreskrifter.

Ett naturreseervat, till skillnad från en nationalpark, kan alltså ägas av både privatpersoner, företag, stiftelser, mm. Beslut om naturreseervat fattas av länsstyrelse eller kommun.

Naturreseervatet
Törvesklint i
Stenkyrka.

Biotopskydd

Biotopskyddsområde är en skyddsform som kan används för mindre mark- och vattenområden, så kallade biotoper. Det handlar om områden som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter. Biotoperna är också viktiga för vanligare arter, samt för variationen i landskapet. I ett biotopskydd formuleras inga särskilda föreskrifter eller förbud för varje särskilt område. Det finns i stället en allmän regel från lagtexten, som säger att det i områdena inte får bedrivas verksamhet eller vidtas åtgärder som kan skada naturmiljön. Om det finns särskilda skäl kan man få dispens i det enskilda fallet. En dispens måste sökas vid varje tillfälle. Biotopskyddsområden skiljer sig från till exempel naturreservat genom att det är ett antal namngivna biotoper som får skyddas som biotopskyddsområde. Det finns två olika former av biotopskyddsområde, dels en som innebär ett generellt skydd för vissa biotoper, och dels en som innebär att skydd för en biotop beslutas i varje enskilt fall.

Det generella biotopskyddet

Den ena formen av biotopskyddsområde utgörs av vissa lätt identifierbara små biotoper som är skyddade som biotopskyddsområden i hela landet. Dessa biotoper finns i de flesta fall i jordbrukslandskapet och har minskat starkt till följd av rationaliserad markanvändning. De kvarvarande biotoperna utgör värdefulla livsmiljöer för växt- och djurarter i ett i övrigt påverkat landskap. Följande sju biotoper är skyddade i hela landet:

- Allé
- Källa med omgivande våtmark i jordbruksmark
- Odlingsröse i jordbruksmark
- Pilevall
- Småvatten och våtmark i jordbruksmark
- Stenmur i jordbruksmark
- Åkerholme

Dessa biotoper inte uppmärkta i fält eller finns med i några särskilda kartor, utan det är upp till markägaren att ha kännedom om dessa miljöer och att de är skyddade.

Öppet dike som omfattas av det generella biotopskyddet

Skydd för en enskild biotop

Den andra formen av biotopskyddsområde utgörs av biotoper som länsstyrelsen, Skogsstyrelsen eller en kommun får besluta ska utgöra ett biotopskyddsområde. Beslutet gäller för det enskilda området, till exempel en äng med många djur- och växtarter. Dessa värdefulla biotoper finns i såväl skogs- och jordbrukslandskapet som i sjöar, vattendrag, kust och hav. Länsstyrelsen har möjlighet att bilda biotopskydd i 16 olika typer av biotoper (främst gräsmarker och vattenmiljöer), Skogsstyrelsen i 19 andra typer av biotoper (främst skog) och kommunen får bilda biotopskydd i alla 35 olika biotoper. Alla de olika biotoperna finns upptagna på en lista som bl.a. finns på Naturvårdsverkets hemsida.

När en myndighet beslutar om ett biotopskyddsområde av detta slag får samma myndighet samtidigt besluta om de åtgärder som krävs för att vårda biotopskyddsområdet. Dessa åtgärder får sedan genomföras utan att det krävs dispens.

På Gotland har vi hittills 264 beslutade biotopskyddsområden på en sammanlagd areal av 1 014 hektar. Alla biotopskyddsområden på Gotland är bildade av Skogsstyrelsen i skogsmiljöer. Det är vanligt att storleken på områdena som skyddas är 2-10 hektar men de kan vara upp till cirka 20 hektar stora. De är uppmärkta i fält med vita snöflingor på träd och stolpar precis som naturreservaten, men ofta saknar de informationsskyltar. På stolparna står det ”biotopskyddsområde”. Mer information om biotopskyddsområden går att hitta på Skogsstyrelsens hemsida och deras karttjänst Skogens pärlor.

Biotopskydd i Ardre.

Naturvårdsavtal

Naturvårdsavtal är ett civilrättsligt avtal. Fastighetsägaren och staten eller en kommun kommer överens om en viss ekonomisk ersättning för fastighetsägaren mot att denne avstår från till exempel skogsbruk. Ett naturvårdsavtal mellan fastighetsägare och staten kan skrivas med antingen länsstyrelsen eller Skogsstyrelsen. För markägaren ska det inte spela någon roll vilken myndighet man avtalar med. Vanligtvis tecknas naturvårdsavtal främst i skogsmark eller andra trädbärande marker. Syftet med naturvårdsavtalet är att utveckla och bevara de naturvärden som redan finns. I avtalet regleras hur naturvärdena ska bevaras och utvecklas, och vilken ersättning markägaren får. Naturvårdsavtal kan tecknas såväl för områden som behöver utvecklas fritt som för sådana där det behövs en naturvårdande skötsel för att naturvärdena ska bestå och utvecklas. Ett naturvårdsavtal kan skrivas på olika lång tid, minst ett år och som längst 50 år.

Det är från och med 2015 även möjligt att teckna naturvårdsavtal för områden med höga sociala värden. Utgångspunkten för denna typ av naturvårdsavtal är bland annat att områdena ska utgöras av äldre skogar som ofta besöks och används för rekreation på olika sätt.

Ett område som omfattas av naturvårdsavtal avgränsas i fält av stolpar uppmärkta med ett särskilt märke som illustrerar en handskakning, vilket ska symbolisera överenskommelsen mellan parterna i avtalet. Träden är märkta med vita "N" istället för snöflingor. På Gotland är de flesta naturvårdsavtal skrivna mellan markägaren och Skogsstyrelsen. Länsstyrelsen har hittills tecknat endast ett par naturvårdsavtal. Mer information om naturvårdsavtal går att hitta på Skogsstyrelsens hemsida och deras karttjänst Skogens pärlor.

Nätverket Natura 2000

Natura 2000 är ett nätverk av värdefulla naturområden inom EU. Nätverket skapades för att hejda utrotningen av djur och växter och för att hindra att deras livsmiljöer förstörs. Syftet med Natura 2000 är att bidra till bevarandet av den biologiska mångfalden inom gemenskapen genom att alla länderna tar ett ansvar för att säkra sin del av det gemensamma arv som naturen är. Nätverket Natura 2000 utgör grunden i EU:s bidrag för att uppnå Aichimålen inom konventionen för biologisk mångfald. Natura 2000-områden utses med stöd av två EU-direktiv: fågeldirektivet och habitatdirektivet. Där listas 170 livsmiljöer och sammanlagt cirka 900 växt- och djurarter som särskilt värdefulla. Medlemsstaterna har, med start år 1993, valt ut områden med utgångspunkt från listorna.

För att Natura 2000-nätverkets syfte ska nås är det viktigt att det är komplett med avseende på arter, naturtyper och ekologisk funktionalitet. Ökad kunskap om och förändring i naturmiljöers och arters utbredning och bevarandetillstånd, både inom och utanför nätverket, kan leda till att nätverket behöver kompletteras. Det är länsstyrelsen som föreslår nya Natura 2000-områden till nätverket. Detta arbete sker inte löpande utan endast inom specifika regeringsuppdrag. Varje land ansvarar för förvaltningen av Natura 2000-områdena och att de listade arterna och livsmiljöerna bevaras. Natura 2000 ska bevara värdefull natur, men innebär inte något generellt stopp för pågående markanvändning eller utveckling av samhället. Det måste avgöras i varje enskilt fall vilka åtgärder som kan fortsätta och vilka som inte kan tillåtas. Natura 2000-nätverket i land- och

sötvattensmiljöer är inte i sig ett formellt områdesskydd. Det finns inga tydliga föreskrifter för vilken verksamhet som är tillåten respektive förbjuden. Länsstyrelsen har inte heller ett juridiskt mandat att utföra naturvårdande åtgärder i områdena, även om det finns möjligheter till det med markägarens samtycke. Enligt 16§ i förordningen (1998:1252) om områdesskydd ska länsstyrelsen prioritera skyddsarbetet för Natura 2000-områdena. Länsstyrelsen ska, inom ramen för sina befogenheter och ansvarsområden, vidta de åtgärder som behövs eller är lämpliga för att bevara områdets naturvärden. Vad som är en lämplig bevarandeåtgärd i ett Natura 2000-område beror helt på vilka naturmiljöer och arter som finns i området. I skogar med höga naturvärden är vanligtvis ett formellt skydd i form av naturreservat, naturvårdsavtal eller biotopskydd lämpligt för att trygga att inget rationellt skogsbruk sker i området. I odlingslandskapet, t.ex. lövängar, strandängar eller alvarmarker, kan istället femåriga avtal inom EU:s miljöersättnings utgöra en lämplig bevarandeåtgärd. Innehåller ett Natura 2000-område ytor med lägre naturvärden, t.ex. rationellt brukade skogar eller åkermark, behöver dessa inte nödvändigtvis skyddas. Det kan dock bli aktuellt om det behövs för att områdets utpekade naturtyper och arter ska ha ett gynnsamt bevarandetillstånd. Natura 2000 är EU:s nätverk av skyddade naturområden som syftar till att hejda utrotningen av arter och livsmiljöer. Alla medlemsstater är skyldiga att peka ut en viss andel av varje naturtyp som finns representerad i landet. Medlemsstaterna ska även peka ut områden som utgör livsmiljöer för särskilda arter specificerade av EU och viktiga fågellokalerna. De områden som pekas ut ska utgöra de bästa exemplen på värdefull och typisk natur som landet har att erbjuda. Det övergripande ansvaret Sverige har när det gäller nätverket Natura 2000 är att naturtyper och arter ska ha gynnsam bevarandestatus på biogeografisk nivå. Det innebär att djur, växter och naturmiljöer ska ha goda förutsättningar att finnas kvar långsiktigt i området.

I ett Natura 2000-område formuleras inga särskilda föreskrifter eller förbud för varje särskilt område. Det finns i stället en allmän regel från lagtexten, som säger att det krävs tillstånd om man vill genomföra en åtgärd eller bedriva en verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett naturområde. Detta gäller inte åtgärder och verksamheter som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln av de utpekade naturtyperna. Tillstånd får endast ges om åtgärden eller verksamheten inte skadar de arter eller livsmiljöer som skyddet är till för. Grundtanken är alltså att de naturvärden som finns i Natura 2000-området vid utpekandet ska finnas kvar. Till varje befintligt Natura 2000-område ska det finnas en bevarandeplan. Bevarandeplanen är en vägledning för bl.a. markägare, sakägare och länsstyrelsen för att veta när det kan krävas tillstånd och inte för en åtgärd eller verksamhet. Den säger vilka åtgärder som kan tänkas påverka varje naturtyp betydande, men också vilka skötselåtgärder som är nödvändiga för att bevara områdets naturvärden. Natura 2000-områdena föreslås av länsstyrelsen på uppdrag av regeringen. Beslut om nya Natura 2000-områden fattas av regeringen.

På Gotland finns 141 Natura 2000-områden, varav ett helt marint (Hoburgs bank och Midsjöbankarna). De flesta Natura 2000-områden är även naturreservat. Tillsammans täcker Natura 2000-områdena och naturreservat ca 9,2 % av Gotlands landyta. Natura 2000-områden märks inte upp i fält och det finns på Gotland inte heller några särskilda informationsskyltar i fält för Natura 2000-områden. Det är upp till markägare och allmänhet att ha kännedom om dessa områden och tillståndsplikten.

Bete i Natura 2000-området Hejnum Kallgate.

Strandskydd

Sveriges stränder är viktiga både för friluftslivet och för de växter och djur som lever där. Strandskyddslagen ger oss möjlighet att röra oss längs stränderna, samtidigt som den också skyddar djur och växter. När strandskyddet kom till, 1950, var syftet att bevara stränderna för allmänhetens friluftsliv. Numera syftar skyddet även till att bevara land- och vattenområden för att de är biologiskt värdefulla.

Strandskyddet gäller:

- samtliga stränder vid havet, insjöar och vattendrag oavsett storlek
- både i tätort och i glesbygd, oavsett om det finns gott om sjöar och vattendrag eller inte
- oavsett vilka naturtyper eller arter som finns
- 100 meter från strandkanten både på land och i vattenområdet även miljön under vattnet.

På några få platser, till exempel i en del tätorter, är strandskyddet borttaget. På vissa platser är strandskyddet utökat till upp till 300 meter från strandlinjen.

Inom den strandskyddade zonen är det förbjudet att:

- uppföra nya byggnader eller ändra de som redan finns, så att de kan användas till något annat ändamål
- gräva eller på annat sätt förbereda för sådana byggnationer
- utföra andra anläggningar eller anordningar som strider mot strandskyddets syfte
- utföra andra åtgärder som kan skada växt- och djurliv

Anläggningar eller anordningar som strider mot strandskyddets syfte, kan vara anläggningar som försämrar tillgängligheten enligt allemansrätten. Det kan också vara anläggningar som väsentligt förändrar livsvillkoren för växter och djur, som exempelvis båthamnar, bryggor, parkeringsplatser och golfbanor. Andra åtgärder som kan skada växt- och djurliv kan vara att fälla träd, gräva eller gödsla. Om det finns särskilda skäl så kan länsstyrelsen eller kommunen bevilja dispens från förbudet i det enskilda fallet.

Ramsarområden

Samtliga Ramsarkonventionens medlemsländer, däribland Sverige, har åtagit sig att peka ut sina värdefullaste våtmarker som Ramsarområden och att bevara dessa områden. Till våtmarker räknas enligt Ramsarkonvention grunda havsområden, sjöar, vattendrag, myrar och fuktig mark som mader, sumpskog, strandängar m.m. Totalt finns nu nära 2 200 Ramsarområden över hela världen. Välkända områden som delvis är Ramsarområden är Stora Barriärrevet i Australien, Okavangodeltat i Botswana och Everglades i USA. Sverige har hittills utsett 68 Ramsarområden. I områdena finns många olika våtmarkstyper, till exempel havsvikar, vattendrag, sjöar, myrkomplex, högmossar och rikkärr samt sumpskog. På Gotland finns två Ramsar-områden; Kallgate-Hejnum och Gotlands ostkust. Gotlands ostkust inkluderar 6 olika delområden; Skenholmen, Laus holmar, Närsholmen, Hummelbosholm, Grötlingboud med tillhörande holmar och Faludden/Stockviken.

Ramsarområdena i svensk lagstiftning

Åtagandet att bevara ett Ramsarområde innebär att områdets ekologiska karaktär inte får försämrats. De flesta av de svenska Ramsarområdena är utpekade som riksintressen för naturvården och ska så långt möjligt skyddas mot skada på natur- och kulturmiljön. Samtliga svenska Ramsarområden ingår helt eller delvis i EU:s nätverk Natura 2000. Med få undantag är de även till någon del skyddade som naturreservat eller nationalpark. I flera av Ramsarområdena finns fågelskyddsområden med tillträdesförbud under delar av året.

Ramsarområdet Kallgate-Hejnum, i naturreservatet Kallgatburg.

Djur- och växtskyddsområden

I syfte att skydda sällsynta eller störningskänsliga djur- eller växtarter kan länsstyrelsen eller kommunen inrätta djur- och växtskyddsområden. Föreskrifterna innebär att allmänheten, och i vissa fall även markägaren, inte får vistas inom området under en viss tid av året. (Observera: Även vissa naturreservat har föreskrifter som innebär att allmänheten inte får vistas inom delar av reservatet under våren och försommaren.) Föreskrifterna kan även begränsa rätten till jakt och fiske. De vanligaste motiven till denna skyddsform är att skydda fåglars häckningsområden under häckningstid (fågelskyddsområde) eller sälars uppehållsplatser (sälskyddsområde). I Gotlands län finns för närvarande 11 djurskyddsområden. De flesta utgörs av strandängar, öar och andra kustnära områden.

Fågelskyddsområde i Marpes

Naturminnen

Det finns över 1500 naturminnen i Sverige. Det är ofta punktojekt som jätteekar, trädgrupper, flyttblock och raukar. De kan även vara mycket små områden, vanligtvis mindre än 1 hektar, som växtplatser för ovanliga växter. Beslut om naturminnen fattas av länsstyrelse eller kommun. Merparten av naturminnena är inrättade genom äldre beslut och med stöd av tidigare naturvårdslagstiftning. På Gotland finns 27 naturminnen, varav ett består av 49 tallar som varit boträd för blåkråkan när den häckade på Fårö. Övriga naturminnen på Gotland är mestadels enskilda träd (främst ekar), stora stenar och flyttblock samt raukar och raukområden.

Fridlysta växter och djur

Det finns 297 fridlysta djur- och växtarter i landet, varav 50 är djurarter. Det är regeringen som beslutar om fridlysning av en art i hela landet, i ett län eller i en del av ett län. Det sker genom att ange arterna i artskyddsförordningens (2007:845). Jaktlagen (SFS 1987:259) och jaktförordningen (SFS 1987:905) reglerar fredning och jakt av vilda djur och fåglar. Information om vilka växter och djur som är fridlysta på Gotland finns på länsstyrelsens hemsida: www.lansstyrelsen.se/gotland

Vädnätfjärilen är en fridlyst art

Miljöersättningar inom jordbruket

Det svenska miljöersättningsprogrammet bygger på 5-åriga åtaganden där brukaren åtar sig att vårda och bevara odlingslandskapet eller att använda mer miljövänliga metoder. Miljöersättningarna finansieras dels av EU-medel och dels av svenska medel. Samhället har som målsättning att bevara det svenska odlingslandskapet, bevara miljöer där sällsynta växter och djur kan trivas och använda miljövänliga metoder i jordbruket.

Hushållningsbestämmelser och riksintresse

Hushållningsbestämmelserna i miljöbalken säger att ett mark- eller vattenområde ska användas för det eller de ändamål som området är mest lämpat för med hänsyn till beskaffenhet, läge och de behov som finns. Företräde ska ges åt den markanvändning som medför en god hushållning ur allmänhetens synpunkt. Bestämmelserna säger att mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt ska så långt det är möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön. Bestämmelserna säger också att jord- och skogsbruk är av nationell betydelse och brukningsvärd jordburks- och skogsmark ska så långt det är möjligt skyddas för att behålla en god jord- och skogsproduktion. Ett område av *riksintresse* har skydd mot påtagliga skador på det som intresset består i (exempelvis naturmiljö, yrkesfiske, värdefulla ämnen och mineral, mm). Graden av skydd är reglerat i miljöbalken.

Fjordhästar på bete.

Enligt miljöbalken ska områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Områden som innehåller fyndigheter av ämnen eller material som är av riksintresse ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra utvinningen av dessa. Områden som är av riksintresse för energiproduktion ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningarna. Om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål ska företrädere ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt.

Skydd för landskapsbilden

Landskapsbildsskydd är ett skydd för landskapsbilden med stöd av 19 § naturvårdslagen i dess lydelse före den 1 januari 1975. Landskapsbildsskyddet infördes innan begreppet riksintresse fanns för att på ett enklare sätt än genom reservatsbildning kunna skydda stora områden från större påverkan eller förändring. Det var framförallt de visuella upplevelsevärdena i landskapet som man önskade skydda.

Även om begreppet inte finns i den nu gällande miljöbalken gäller bestämmelserna fortfarande i de berörda områdena. Det är inte möjligt att ändra föreskrifterna i ett beslut eller fatta nya beslut om landskapsbildsskydd. På Gotland finns två områden som omfattas av landskapsbildsskydd. Båda ligger nere på storsudret och täcker delar av Sundre, Vamlingbo och Hamra socknar. Föreskrifterna i dessa områden reglerar bebyggelse, ledningsdragning, skrotupplag och i ena området täkt av sten, grus, sand eller lera.

Frivilliga avsättningar

Sist men inte minst är det viktigt att nämna de frivilliga avsättningarna i arbetet mot målen att 20 procent av land- och sötvattensarealen ska bidra till den biologiska mångfalden. Det är inte avsikten att dessa 20 procent ska utgöras av naturreservat eller annat formellt skydd. En stor del av bidraget till skyddade naturmiljöer kommer fortfarande bestå av varje markägares frivilliga naturvårdsarbete i både stor och liten skala, precis så som det görs idag. Detta arbete handlar om allt ifrån miljöinsatser i jord- och skogsbruket, t.ex. skyddszoner, blommande bryn och generell hänsyn, till hävdade ängs- och hagmarker och gammelskogar som undantas från skogsbruk. I detta arbete kan både länsstyrelsen och Skogsstyrelsen ge råd och hjälp, men ansvaret ligger på varje markägare. T.ex. är det ett uttalat mål i arbetet med etappmålen för biologisk mångfald att en stor del av den skyddade skogsmarken ska utgöras av frivilliga avsättningar, ett mål som går i linje med näringens ansvar inom gällande skogsvårdsplan för både produktions- och miljömålet. På Gotland finns många fantastiska frivilliga insatser från privata markägare som bidrar stort till den biologiska mångfalden och till skyddad natur. Tyvärr har både länsstyrelsen och Skogsstyrelsen dålig kännedom om dessa och har därför idag ingen möjlighet att räkna in dem i arealen skyddad natur på Gotland.

Bilaga 3 Skyddsvärda naturmiljöer på Gotland

Gotlands natur är på många sätt unik. En förklaring är de säregna naturförutsättningar som råder. Gotland är en kalkstensö uppbyggd av bl.a. fossila korallrev som bildades runt ekvatorn. Därefter har ön flyttats upp till Gotlands nuvarande plats med hjälp av kontinentaldriften. Den kalkrika berggrunden på ett många gånger tunt jordtäckte skapar speciella förutsättningar för olika arter. Även positionen som en ö i Östersjön ger speciella förutsättningar både för inflyttning av nya arter och naturmiljöer såväl som bevarande av befintliga. En annan anledning till Gotlands unika natur är en lång historik av varsam markanvändning som har skapat många av de naturvärden och naturmiljöer vi ser idag, t.ex. den traditionella ängshävdén, utmarksbetet och plockhuggningen i skogarna. Nedan följer en kort sammanfattning av några av de naturmiljöer som är typiska för Gotland och som länet har ett särskilt ansvar för.

Alvarmarker

Ordet alvar härstammar ursprungligen från Öland och Gotland och syftar på en mark som är otjänlig för odling. Alvarmarker förekommer i områden med plan, sedimentär kalkberggrund i sommartorr klimat. Jordtäcket är tunt vilket leder till sparsam och uttorkningskänslig växtlighet. Gemensamt för alvaren är att marken har påverkats av nedisningar. Gotland har en tredjedel av världens alvar. En tredjedel finns på Öland och den sista tredjedelen är spridd i Estland, USA, Kanada och i Västergötland. Det gör att Sverige och Gotland har ett stort internationellt ansvar för att bevara den här naturtypen.

Den vanligaste alvartypen är grusalvar. Här vid Bagghagen på Fårö.

Alvarmarker kan översiktligt delas in i tre olika huvudtyper, grusalvar, vätar och hållmarker.

Grusalvar

Alvarmarker med tunna lager av vittringsgrus. Marken innehåller nästan ingen jordmån, utan består nästan enbart av kalkgrus och ibland ett tunt lager med bleke. Grusalvar är en vanlig typ av alvar på Gotland.

Våt på tunna jordlager kalkrik finjord och grus som genom uppfrysningsfenomen bildat polygonmönster.

Vätar

I lågt liggande marker kan alvaret ligga under vatten delar av året och blir då en våt. I våten finns en annan typ av växtlighet än på grusalvaren, en växtlighet som tack vare tillförseln av mineraler kan vara rik, även om naturtypen i sig är karg. En del av de arter som trivs i våtarna är samma som man hittar i våra rikkärr, t.ex. ängsnycklar.

Hållmarker

En annan typ av alvar är där det kommer hållar i dagen. Dessa delas upp i två olika hållmarker; karsthållmarker och basiska berghållar. De skiljer sig åt genom att karsthållmarker har karstsprickor som löper genom hållarna i olika mönster. Sprickorna har bildats genom att vatten har runnit igenom och skapat sprickorna genom frätning av kolsyra (från kalken). Vattnet har sedan transporterats vidare, mättat på kolsyra för att sedan, när vattnet når luftens syre någon annanstans, fälla ut kalken. På basiska berghållar finns ingen borttransport av vatten och hållarna fräts därför inte upp på samma sätt utan bevaras intakta.

Karsthällmark

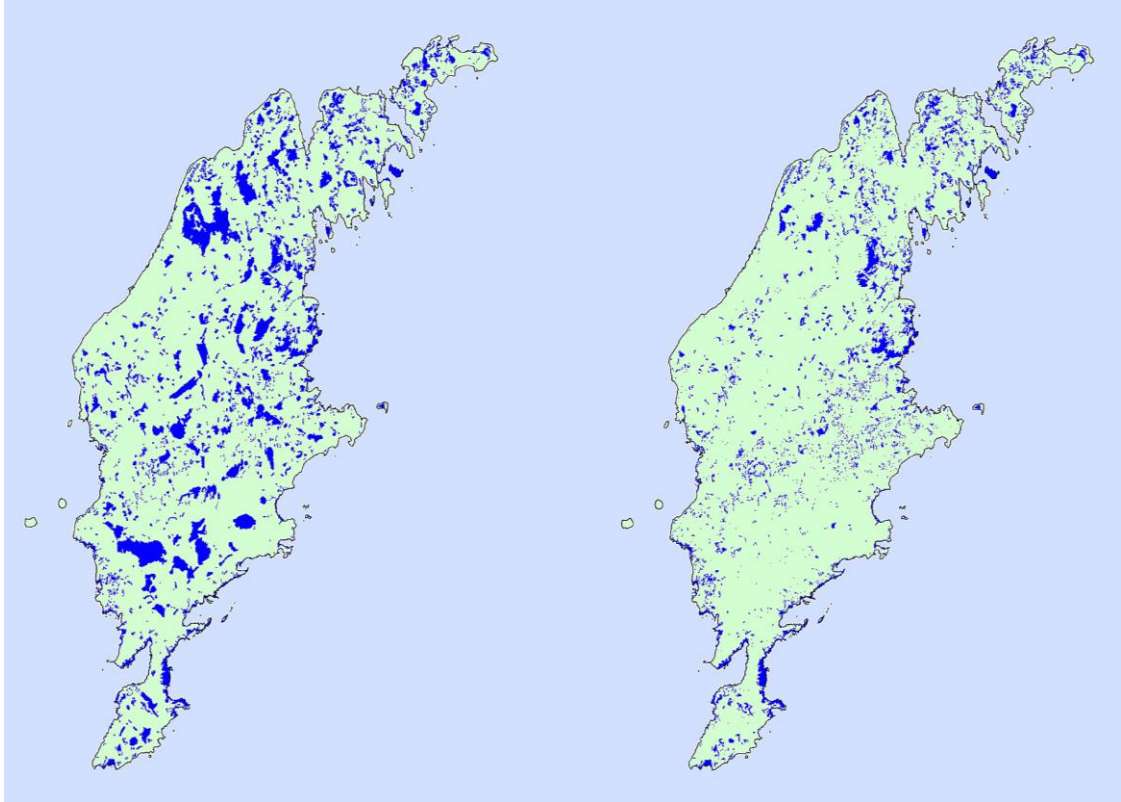
På grund av de speciella naturförhållanden som råder på alvarmarker har de också en särpräglad flora och fauna. Många arter i landskapet är helt beroende av just den här naturtypen. Andra arter är vanliga här på grund av att andra miljöer i odlingslandskapet har vuxit igen. Alvarmarker är oerhört karga och oftast de sista miljöerna i odlingslandskapet som växer igen. Två fjärilar som vi hittar på våra gotländska alvar är apollofjäril och svartfläckig blåvinge. Dessa fjärilar har minskat mycket i både Sverige och Europa men är fortfarande relativt vanliga på de gotländska alvaren. De är gynnade av kalk, värme och de öppna till halvslutna, blommande miljöer som alvaren erbjuder.

Svartfläckig blåvinge.

Sjöar och våtmarker

Gotlands våtmarker har genomgått en stor förändring sedan 1700-talet. Många av myrarna har dikats ut och lagts om till åkermark. Men vi har fortfarande en hel del våtmarker kvar och dessa är desto viktigare att bevara för att bevara öns vattenhållande förmåga.

Gotlands våtmarker år 1700 och idag.

På grund av den kalkrika berggrunden skiljer sig våtmarkerna till stor del från de som vi hittar på fastlandet med det sura urberget i grunden. Nedan beskrivs tre olika, vanliga sjöar och våtmarker på Gotland.

Kransalgssjöar

De flesta sjöar på Gotland är grunda, kalkrika sjöar med relativt näringsfattigt och klart vatten och en vegetation som domineras av kransalger, så kallade kransalgssjöar. Kransalgerna har normalt kalkutfällningar och bildar ofta en tät matta som täcker botten och vattenstranden. Denna sjötyp förekommer i Sverige endast i de kalkrika regionerna i Jämtland, Uppland, Stockholm, Gävle, Västra Götaland, Skåne, Öland och Gotland. De finns även till viss del i fjälltrakterna.

Horsan – en kransalgssjö.

Agkärr.

Agkärr

Agkärr är kalkrika kärr, sjöpartier eller annan fuktig mark med förekomst av ag. Agen är en nästan invasiv art och kan många gånger dominera kärret, men oftast övergår agkärret i någon form av rikkärr eller fuktäng i kanterna. Många av agkärrarna på Gotland har slagits historiskt och agen har använts för bl.a. takläggning. Agkärr finns i Sverige nästan bara på Öland och Gotland och det är en prioriterad naturtyp att bevara i Europa.

Rikkärr

Rikkärr är mineralrika myrar och rika källmiljöer där ständig tillförsel av kalkrikt vatten från omgivningen sker. Detta gör att pH-värdet vanligen är 6 eller högre. Rikkärr finns i områden där berggrunden och/eller jordtäcket är rikt på kalk. Namnet rikkärr kan vara missvisande för detta är ofta väldigt näringsfattiga miljöer eftersom kalk har en förmåga att binda fosfat. Trots det har rikkärr ofta en mycket artrik och sällsam flora och fauna kopplad till sig. Här finns en blomsterprakt där orkidéer som ängsnycklar, blodnycklar och brudsporrar blandas med majvivor och tätört. Tätörten har anpassat sig till de magra förhållandena i kärren genom att fånga insekter med bladen och på så sätt komplettera sitt näringsintag.

Bojstvåtar – orkidérikt rikkärr

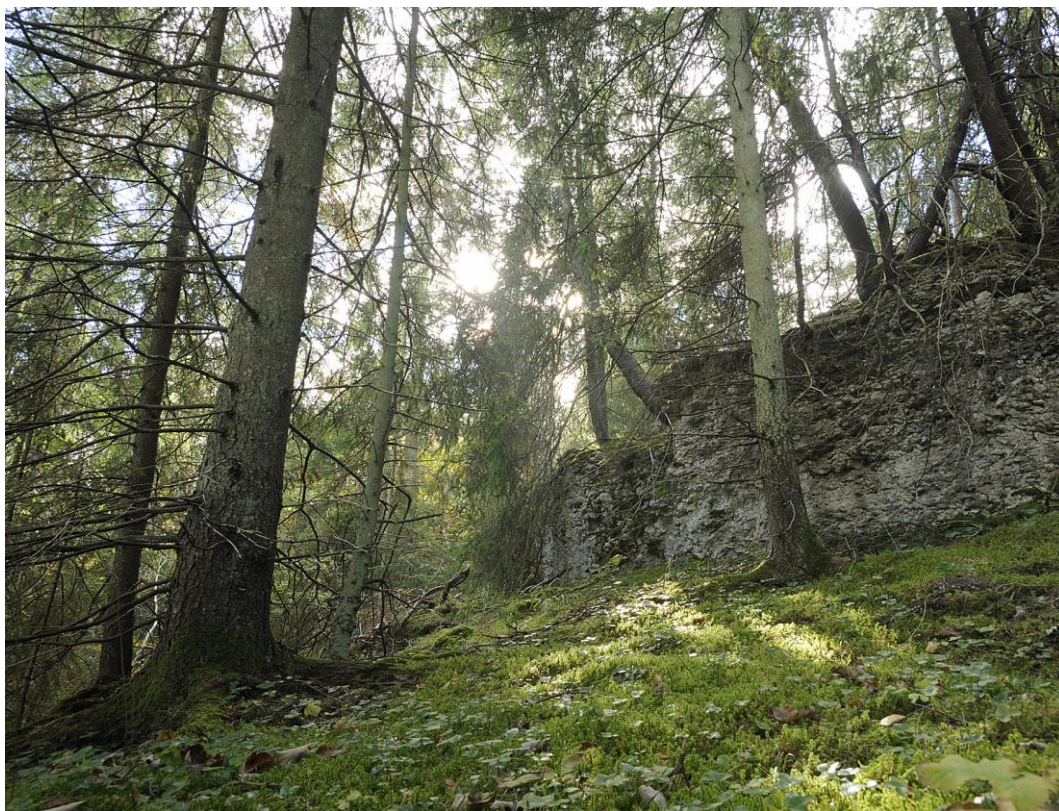

Brun ögontröst – en sällsynt art i våra finaste rikkärr.

Skogar

Tack vara den kalkrika berggrunden och det faktum att Gotland, i jämförelse med resten av södra Sverige, fortfarande har en stor andel skogar som aldrig har föryngringsavverkats, är öns skogar väldigt speciella. Barrskog på kalkrik mark är en av de artrikaste skogstyper vi känner till. Många av de arter som är knutna till dessa skogar är beroende av att det alltid har funnits skog, om än gles, i området. T.ex. de marksvampar som lever i nära samarbete med träden. Däremot gynnas arterna i dessa skogar ofta av den traditionella skötsel som har funnits, dvs. bete och försiktig plockhuggning. Här är ytterligare ett skäl till Gotland speciella natur, då Gotland har den största andelen skogsbete i hela landet, något som är oerhört positivt för att bevara skogarnas naturvärden.

På Gotland finns landets största förekomst av kalktallskogar, en mycket artrik skogsnaturtyp och där Gotlands kalktallskogar intar en särställning i norra Europa.

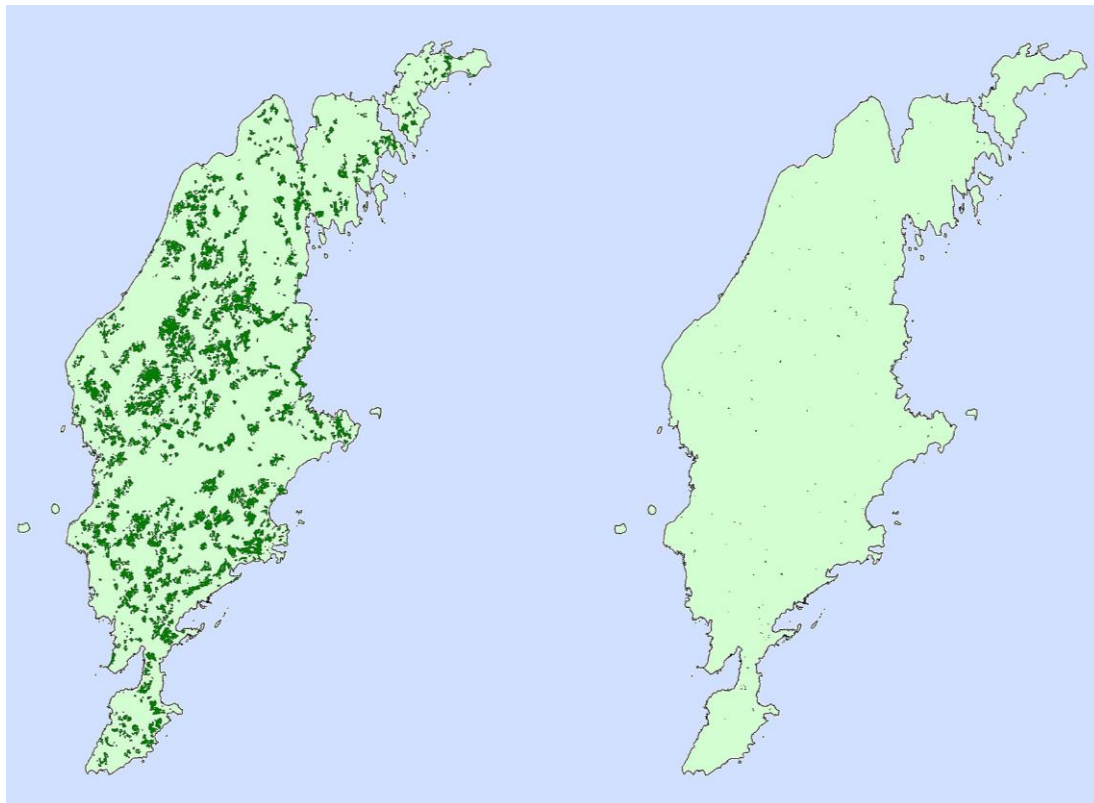
Kalkbarrskog i Brutens naturreservat.

Skogsbete.

Lövängar

Liksom våtmarkerna så har Gotlands ängsmarker genomgått en stor förändring sedan 1700-talet. De flesta har odlats upp till åkermark, men några har även växt igen till ädellövskog. Ändå är Gotland det län i Sverige som har störst areal löväng kvar i hävd. De gotländska lövängarna utgör en viktig del av vårt kulturarv, liksom vårt naturarv, och de ängar som fortfarande är i hävd sköts ofta av engagerade eldsjälar som månar om detta värdefulla arv.

Gotlands ängar år 1700 och idag.

Lövängen är en oerhört artrik naturmiljö och det ekosystem i världen, tillsammans med våra andra naturliga fodermarker, som kan hysa flest arter på en enda kvadratmeter! Den nuvarande och historiska skötseln, tillsammans med det faktum att de flesta ängar inte har gödslats har skapat en blomsterprakt och en artrikedom som har få motsvarigheter. Vanliga trädslag i de gotländska lövängarna är ask, ek och alm. Asken och almen är vanligtvis klappade (hamlade), kronan har med jämna mellanrum beskurets för att få lövfoder till djuren. Dessa lövträd utgör livsmiljöer för många olika arter bland både mossor, lavar, svampar, insekter och fåglar, inte minst Gotlands landskapsfågel halsbandsflugsnappare.

Fonnsänget i Väte – en gotländsk löväng.

Halspandsflugsnapparen - Gotlands landskapsfågel.

Strandängar

Den betade strandängen utgör en av vårt lands allra fågelrikaste miljöer. Här häckar skärfläckor, tovsvipor, rödbenor, brushanar... ja listan kan göras lång! Den är också en av våra mest produktiva naturbetesmarker då den hela tiden får en näringstillförsel från havet. Under långa tider har de flesta av Gotlands strandängar hävdats som ängar för sin goda foderproduktions skull och sedan efterbetats efter slåttern. Nu finns det ytterst få strandängar kvar i ängshävd, men fortfarande betas stora delar av våra strandängar, vilket är mycket positivt för både växt- och djurlivet. Ett stort hot mot dessa strandängar annars är att de växer igen.

Gotland står för ca en femtedel av alla Sveriges strandängar och har därför ett stort nationellt ansvar för den här naturtypen. Många av de arter som trivs på de gotländska strandängarna, t.ex. brushane, ingår i EU:s fågeldirektiv.

Strandängar av Östersjötyp i Vivesholm.

Brushane.

Sanddyner

En naturtyp som förekommer spridd längs med Gotland kust, men som blir alltmer sällsynt i vår natur, är våra öppna sanddyner. I övriga Sverige förekommer de runt omkring Skåne och Halland och sparsamt längs med den östra kusten från Uppland och norrut.

Sanddyner är spännande naturtyper med en rad sällsynta arter knutna till sig. Främst flera olika insekter som nyttjar sanden att gräva larvgångar och bon i, men även många sällsynta växter och svampar. Många av våra vilda insekter, även flera av de som är nyttodjur i jordbrukslandskapet, behöver viss tillgång till sand för att klara sig, t.ex. genom sandblottor i betesmarker. Men aldrig blir det så tydligt som i sanddynerna längs med våra stränder. Tittar man noggrant på marken, där den öppna sanden övergår till mer moss- och lavbevuxen hed, så kanske man hittar, om man har tur, en jordstjärna. Jordstjärnan är en sällsynt svamp som det finns väldigt många arter av på Gotland, då den oftast är kalkgynnad.

Öppna sanddyner håller på att minska i hela landet eftersom de sakta växer igen med både gräs och skog. Det gör att alla sällsynta arter som är knutna till dessa miljöer också försvinner. Men det pågår projekt lite här och var längs kusten, både på Gotland och på fastlandet, för att återställa dynerna. Dessa projekt kan se ganska brutala ut vid första anblick, när tallar rycks upp med rötterna och maskiner gräver hål i backen för att få fram blottad sand till insekterna. Men det krävs för att vrida tillbaka klockan alla de år som dynerna har vuxit igen och för att få tillbaka de öppna dyner vi en gång haft, med all den artrikedom de hyser.

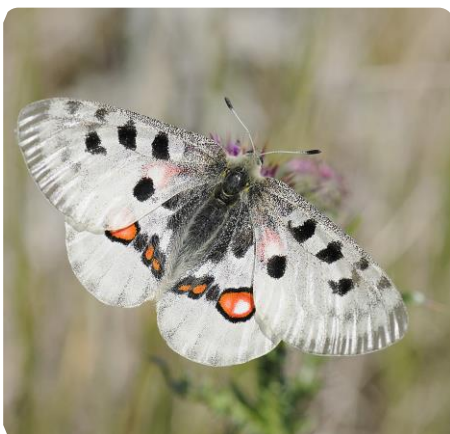
Grå och vita dyner i Austre.

Gräshoppestekel

Blomjordstjärna i Austre.

Vi tar Gotland längre

- i dialog och med helhetssyn

Länsstyrelsen ska se till att regeringens och riksdagens beslut, som påverkar länet, får så bra effekt som möjligt. Länsstyrelsen är den mest mångsidiga av Sveriges myndigheter. Våra ansvarsområden och vår kompetens spänner över hela samhällsområdet.

Vi arbetar med:

- att ge råd och information
- att bedriva tillsyn och kontrollera att olika verksamheter följer lagar och riktlinjer
- att ge tillstånd, pröva överklaganden av kommunala beslut och sammanställa information
- att samordna länets krafter genom att ta initiativ till olika möten och aktiviteter
- att ge bidrag till verksamheter av olika slag.

Läs mer på www.lansstyrelsen.se/gotland

Länsstyrelsen i Gotlands län

Besöksadress: Visborgsallén 4, 621 85 VISBY

Telefon: 010-223 90 00, e-post: gotland@lansstyrelsen.se